

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI PSİKOLOJİ PROGRAMI

OKUL ÖNCESİ DÖNEM (48 - 72 AY) ÇOCUKLARINDA İLİŞKİSEL VE
FİZİKSEL SALDIRGANLIĞIN MİZAÇ VE ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Esin UÇAR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Derya DENİZ

İSTANBUL, 2017

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

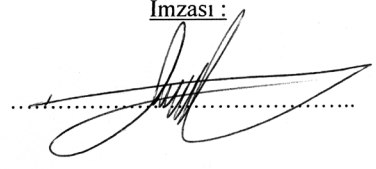
Psikoloji Anabilim/Anasanat Dalı Uygulamalı Psikoloji Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisi ESİN UGAR tarafından hazırlanan
"Okul Öncesi Dönem (45-72 Ay) Çocuklarında İlişkisel ve Fiziksel
Saldırganlığın Mizaca ve Cesetli Değişkenler Açısından İncelenmesi"
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi 20.02/2017

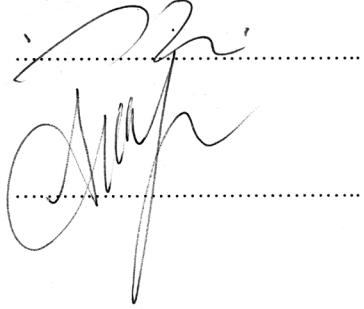
(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Deniz DENİZ
Danışman: İkt. Kültür. Üniv. Psikol. ASD/ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Atilla TİMUR
Halk. Üniv. Psikol. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ayşe YETİM
Halk. Üniv. Psikol. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: .....
..... Üniv. .... ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi: .....
..... Üniv. .... ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı, anne-baba tutumu ve çocukların mizaç özelliklerinin, okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının sergilediği fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı üzerindeki etkisini belirlemektir.

Araştırmanın birinci bölümünde araştırma problemi tanımlanmış, amaçlar, önem, sınırlılıklar ve tanımlar yer almıştır. İkinci bölümde, araştırmanın konusu kuramsal çerçeveye içerisinde işlenmiş ve konuyla ilgili alan yazın incelemeleri sunulmuştur. Üçüncü bölümde yöntem kısmına yer verilmiş; araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analizi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Beşinci bölümde araştırmanın bulguları, ilgili alan yazın karşılaştırmalarıyla tartışılmıştır. Son bölümde ise sonuçlar ve öneriler yer almıştır.

Tez çalışmam süresince desteğini ve yardımlarını esirgemeyen, her zaman bana yol gösteren, bilgi ve deneyimlerini aktaran değerli hocam Yr.Doç.Dr.Derya DENİZ'e,

Tez çalışmamı gerçekleştirmemi sağlayan tüm okul yöneticilerine, öğretmenlere, anne-babalara ve sevgili ÇOCUKLARA,

Tez çalışmam süresince her türlü desteği ve yardımı esirgemeyen, yapıcı eleştirileriyle çok değerli katkılar sağlayan, beni motive eden, destekleyen ve her zaman yanımda olan eşim Ali UÇAR'a,

Tez çalışmam süresince destekleyici düşüncesi ve yardımlarıyla her zaman yanımda olan değerli arkadaşım Sınıf Öğretmeni Özge KELEŞ'e,

En kıymetli varlıklarım okuma aşkını içimde hep diri tutan, daima destekleyen ve yüreklendiren sevgili annem Sevgi KARAKURT ve sevgili babam Ali KARAKURT ve sevgili kardeşim Ecem KARAKURT'a sonsuz teşekkür ederim.

Bu çalışmayı hayat arkadaşım olan eşime ithaf ediyorum.

Ocak-2017

Esin Uçar

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	V
TABLO LİSTESİ	VI
ÖZET	X
ABSTRACT	XI
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problem Durumu	1
1.2. Problemler Cümleleri	5
1.3. Alt Problemler	6
1.4. Ana Hipotezler.....	8
1.5. Araştırmanın Önemi	9
1.6. Araştırmanın Sayıltıları	9
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
1.8. Tanımlar.....	10
1.8.1. Saldırganlık.....	10
1.8.2. Fiziksel (Açık) Saldırganlık:.....	10
1.8.3. İlişkisel Saldırganlık	10
1.8.4. Anne-Baba Tutumu.....	10
1.8.5. Mizaç	10

BÖLÜM II	11
2. İLGİLİ LİTERATÜR	11
2.1. Çocuk ve Saldırganlık	11
2.1.1. Fiziksel Saldırganlık	11
2.1.2. İlişkisel Saldırganlık	12
2.1.3. Sosyal Öğrenme Teorisi ve Taklide Dayalı Saldırganlık	12
2.1.4. Saldırganlık Konusunda Yapılan Araştırmalar	14
2.1.4.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	14
2.1.4.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	15
2.2. Anne-Baba Tutumları ve Saldırganlıkla İlişkisi	16
2.2.1. Anne Baba Tutumu Tanımı	16
2.2.2. Anne Baba Tutumunun Önemi	16
2.2.3. Anne Baba Tutumunun Çeşitleri	17
2.2.3.1. Baskıcı-Otoriter Tutum:	17
2.2.3.2. Demokratik (Yetkin) Tutum	18
2.2.3.3. İzin Verici Tutum	19
2.2.3.4. Anne-Baba Tutumu Konusunda Yapılan Araştırmalar	19
2.2.3.4.1. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	19
2.2.3.4.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	21
2.3. Mizaç	23
2.3.1. Mizacın Tanımı	23
2.3.2. Mizac Özellikleri	23
2.3.3. Mizacın Boyutları	24
2.3.4. Mizaç ve Saldırganlık Konusunda Yapılan Araştırmalar	25
2.3.4.1. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	25
2.3.4.2. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	26

BÖLÜM III	27
3. YÖNTEM.....	27
3.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli	27
3.2. Evren ve Örneklem	27
3.3. Veri Toplama Araçları	31
3.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	31
3.3.2. Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği – Kısa Form.....	31
3.3.3. Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği (ÇİKMÖ)	33
3.3.4. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği - Öğretmen Formu	34
3.4. Verilerin Analizi.....	35
BÖLÜM IV	36
4. BULGULAR VE YORUM	36
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	36
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	37
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	38
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	39
4.5. Beşinci ve Altıncı Alt Problemlerin Alt Maddelerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	40
BÖLÜM V	59
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	59
BÖLÜM VI	66
6. ÖNERİLER	66

KAYNAKLAR	67
EKLER	82
Ek-1: Gönüllü Onam Formu	83
Ek-2: Demografik Bilgi Formu	85
EK-3: Anne-Babalık Stilleri Ve Boyutları Ölçeği	87
EK-4: Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği	89
EK-5: Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği - Öğretmen Formu	91
Ek-6: Haliç Üniversitesi Etik Kurul Formu.....	93
Ek-7: İntihal Raporu.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	103

KISALTMALAR

AKT	: Aktaran
ASBÖ-KF	: Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği – Kısa Form
ÇİKMÖ	: Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OÖSDÖ- ÖF	: Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu
ÖR	: Örneğin
PARI	: Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
VB	: Ve Benzeri
V. diğ.	: Ve Diğerleri
Vs	: Vesaire

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 3.2.1. Çocukların Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre Frekans Dağılımı ...	28
Tablo 3.2.2. Anne-Babaya İlişkin Çeşitli Demografik Bilgilerin Frekans Dağılımı ...	29
Tablo 3.2.3. Aileye İlişkin Çeşitli Demografik Bilgilerin Frekans Dağılımı	30
Tablo 4.1.1. Fiziksel Saldırganlık ile Anne-Baba Tutumlarına Ait Spearman's Korelasyon Analizi Sonuçları	36
Tablo 4.2.1. İlişkisel Saldırganlık ile Anne-Baba Tutumlarına Ait Spearman's Korelasyon Analizi Sonuçları	37
Tablo 4.3.1. Fiziksel Saldırganlık ile Çocuğun Mizaç Özelliklerine Ait Spearman'S Korelasyon Testi Sonuçları	38
Tablo 4.4.1. İlişkisel Saldırganlık ile Çocuğun Mizaç Özelliklerine Ait Spearman'S Korelasyon Testi Sonuçları	39
Tablo 4.5.1. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları	40
Tablo 4.5.2. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Yaşı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları	41
Tablo 4.5.2.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Yaşı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları	42

Tablo 4.5.3. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Doğum Sırası Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları.....	43
Tablo 4.5.4. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Anaokuluna Devam Etme Süresi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları Testi Sonuçları	44
Tablo 4.5.5.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Anaokuluna Devam Etme Süresi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları	45
Tablo 4.5.5. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Yaşı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları Testi Sonuçları.....	46
Tablo 4.5.5.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Yaşı Çocuğun Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları	47
Tablo 4.5.6. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları Testi Sonuçları	48
Tablo 4.5.6.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları	49
Tablo 4.5.7. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-babanın Medeni Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları	50
Tablo 4.5.7.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Medeni Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları	51

Tablo 4.5.8. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Aile Yapısı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney-U Testi Sonuçları	52
Tablo 4.5.9. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailedeki Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları.....	53
Tablo 4.5.9.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailedeki Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları.....	54
Tablo 4.5.10. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Çalışp Çalışmama Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları	55
Tablo 4.5.11. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları	56
Tablo 4.5.12. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailede Kuralları Kim Belirler Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları Testi Sonuçları	57
Tablo 4.5.13. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailede Kuralları Kim Takip Eder Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları	58

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Esin UÇAR
Anabilim Dalı : Psikoloji
Programı : Uygulamalı Psikoloji
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Derya DENİZ
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Ocak 2017

OKUL ÖNCESİ DÖNEM (48 - 72 AY) ÇOCUKLARINDA İLİŞKİSEL VE FİZİKSEL SALDIRGANLIĞIN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının, mizaç özellikleri ile anne-baba tutumlarının çocukların sergilediği fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışına etkisi amaçlanmıştır. Araştırmanın örnekleminde ise İstanbul’da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 48-72 aylık 138’i kız, 162’si erkek olmak üzere toplamda 300 çocuk ve 300 anne-baba ile yürütülen bu çalışmadaki veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çocuklar ile ilgili demografik bilgileri öğrenmek için araştırmacı tarafından “Demografik Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Anne-babalar; Demografik Bilgi Formu, Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği ve Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeğini doldurmuşlardır. Öğretmenler ise; Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formunu doldurmuşlardır.

Araştırmanın sonucuna göre fiziksel saldırganlık ile otoriter tutum ve fiziksel saldırganlık ile izinverici tutum arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, ilişkisel saldırganlık ile otoriter tutum ve ilişkisel saldırganlık ile yetkin tutum arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Fiziksel saldırganlık ile sebatkarlık mizaç özelliği ve fiziksel saldırganlık ile ritmiklik mizaç özelliği arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel Saldırganlık, İlişkisel Saldırganlık, Mizaç, Anne-Baba Tutumu.

GENERAL INFORMATION

Name and Last Name : Esin UÇAR
Department : Psychology
Program : Applied Psychology
Thesis Advisor : Asst. Prof. Dr. Derya DENİZ
Thesis Type and Date : Master– January 2017

A RESEARCH OF PHYSICAL AND RELATIONAL AGGRESSION OF PRESCHOOL CHILDREN (48-72 MONTHS) IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the effects of temperament traits and parental attitudes on the physical and relational aggressive behavior of children in preschool period (48-72 months) children. Sample of the study consisted of a total of 300 children living in İstanbul (n=138 girls and n=162 boys). Children were aged between 48-72 months. Data gathered in this study carried out with a total of 300 children and parents were analyzed using SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22 software. A general information form was developed by the author to collect demographic and children's specific information. Mother-Father of these children were asked to "Demographic Information Form", "Parenting Styles and Dimensions Questionnaire", "Short Temperament Scale for Children" Teachers of the children completed the "Preschool Social Behaviour Measure-Teacher's Form", for each child.

Based on study findings, a statistically significant relation was observed between physical aggression with authoritarian attitude and physical aggression with permissive attitude. Accordingly, It seems that physical aggressive behavior is high in children with authoritarian and permissive parental attitudes. A statistically significant relation was observed between relational aggression with authoritarian attitude and relational aggression with competent parental attitudes.

A statistically significant relation was observed between physical aggression with persistence temperament trait and physical aggression with rhythmic temperament traits. It is observed that physical aggressive behavior is increasing in children with rhythm and persistence temperament characteristics.

Keywords: Physical Aggression, Relational Aggression, Temperament, Parents Attitude.

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde. araştırmanın problem durumu ile problem cümlesi, çalışmanın alt problemleri, hipotezleri ve araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, araştırmanın sınırlılıkları ve kavramların tanımları bulunmaktadır.

1.1. Araştırmanın Problem Durumu

İnsanı daha özel bir varlık yapan sosyal olması özelliğidir. Bu özelliğin etkili bir şekilde kullanılabilmesi, insan yaşamının kritik dönemlerinin dikkate alınmasına bağlıdır. Okul öncesi dönem eğitimi, insanın gelişmesi ve sosyalleşmesi için oldukça önemlidir. Çocuğun okul öncesi dönem eğitimi, çocuğun gelişiminde önemli bir yeri olan kalıtsal etkenlerin yanı sıra, çocuğa sunulan çevresel uyaranlar, ebeveynlerin ilgisi ve desteği, içindeki sosyal ortamın niteliği sosyalleşmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte çocukların evde ya da okulda maruz kaldıkları saldırgan davranışlar, ilk olarak sosyal ve bütünsel gelişimini önemli biçimde etkilemektedir. Değişik nedenlerle ortaya çıkan saldırganlığa maruz kalan çocukların, bu durumdan hem psikolojik (kâbus görme, özgüven ve benlik saygısı kayıpları) hem de fizyolojik (kaygı bozuklukları, karın ve baş ağrısı) olarak olumsuz etkilenmekte olduğu görülmektedir (Sharp ve Smith, 2003).

Boxer ve Tisak (2005) tarafından, saldırganlık kavramı diğer bir canlıya ya da nesneye yönelik incitici ve itici davranışlar olarak tanımlanmıştır. Yıllar boyunca erken çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar uzanan dönemde saldırganlık ile ilgili araştırmalar yapılmıştır; saldırganlık tanımlanmış, risk faktörleri saptanmış, önleme ve uygun müdahale programları ve yöntemleri geliştirilmiştir. Saldırganlık çeşitli biçimlerde tanımlanmış olsa bile, uzmanların çoğu, saldırganlığın temel özelliğinin digger bireye/nesneye kasten zarar vermek olduğunu belirtmişlerdir (Coie ve Dodge, 1998; Dishion, French ve Patterson, 1995; Underwood, Galen ve Paquette, 2001).

Saldırganlık konusunda yapılan araştırmalar, öncelikle saldırganlığın fiziksel yönüne odaklanmıştır; nesnelere ya da diğer kişilere vurma, tekme atma gibi daha çok

fiziksel yollarla başkalarına zarar verme üzerinde durmuşlardır (Dodge, 1980; Fagot ve Hagan, 1985; Snyder ve Patterson, 1986; Cairns, Neckerman, Ferguson ve Garipey, 1989; Hinshaw, 1992; Huesmann, Guerra, Zelli ve Miller, 1992; Ladd ve Profilet, 1996; Arsenio ve Lover, 1997; Ladd ve Burgess, 1999; Pellegrini ve Bartini, 2000).

Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar ise, olumsuz yüz ifadesi, vücut duruşu veya dışlama gibi saldırganlığın fiziksel olmayan boyutlarına yoğunlaşmıştır (Archer, 2001). Fiziksel/açık saldırganlık itmek, vurmak, tekmelemek gibi fiziksel olarak zarar veren ve doğrudan gözlenebilen davranışları içermektedir. İlişkisel saldırganlık ise dışlayarak, dedikodu çıkararak kişilere zarar veren ve genel olarak daha örtülü davranışları kapsamaktadır. Crick ve Grotpeter'e (1995) göre, hedef kişinin sosyal amaçlarını engellemek ve diğerlerinin de hedef kişiye zarar vermesini empoze etmek gibi davranışlar da ilişkisel saldırganlığa girmektedir.

Son yıllarda, erken (3-6) çocukluk ve orta çocukluk döneminde (7-13) sergilenen ilişkisel saldırganlığı inceleyen çalışmalar, sözü edilen yaşlarda ilişkisel saldırgan davranışlara maruz kalmanın, çocuklara önemli ölçüde zarar verdiğini göstermektedir. İlişkisel saldırgan davranışları sergileyen çocuklar ise, akranlarından sosyal ve duygusal yönden daha uyumsuzdur. Ayrıca, bu çocuklar, kendilerini akranlarından daha yalnız ve daha mutsuz hissetmektedirler (Crick ve Grotpeter, 1995). Çocukların uyum problemlerini anlamak ve önlemek için çocukların davranış problemlerinin erken yaşta belirlemek önemli olabilir. Çocukların sosyal ortamlarında ilk olarak ilişkisel saldırgan davranışlar görülmektedir. Bu nedenle çocukların akran gruplarında sergiledikleri ilişkisel saldırganlığı tanımak önemli bir yere sahiptir (Crick ve Casas, 1997).

Crick (2000) v. diğ. (2004)'e göre doğumu izleyen ilk yıllarda, anne, baba ve çocuk etkileşimi ile çocuğa sağlanan fırsat ve deneyimlerin, çocuğun çevresiyle uyumlu ilişkiler kurabilen, kendisi ile barışık, toplum içinde üretken ve anlamlı rol üstlenen bir kişi olmasında belirleyici role sahip olduğu görülmektedir.

Hart v. diğ. (1992) tarafından yapılan çalışmada, anne veya babası fiziksel cezalandırma, tehdit etme, küçük düşürücü ifadeler kullanma gibi otoriter tutumları sergileyen çocukların, bu davranışları anne-babalarının kendilerini reddettikleri biçiminde yorumladıkları tespit edilmiştir. Yine aynı araştırmada, çocukların otoriter tutumları, diğer insanlarla yaşadıkları çatışmaları çözmek için en etkili yöntem olarak gördükleri saptanmıştır.

Laible v. diğ. (2004) sevgisini geri çekme gibi bazı cezalandırıcı anne-baba davranışları ise doğası itibarı ile ilişkisel saldırgan davranışları içermektedir. Eğer bir çocuk, sıklıkla bu tür anne-baba davranışlarına maruz kalırsa, kendi akranlarıyla olan ilişkilerinde de aynı türden davranışları sergilemeye başlayabilir.

Grotper (1997) orta çocukluk dönemindeki kız ve erkek çocuklarla yaptığı bir çalışma bu hipotezi destekler niteliktedir. Kendi akranlarına karşı ilişkisel saldırgan davranışları gösteren çocukların aynı zamanda kendi anne-babalarının ilişkisel saldırganlıklarının hedefi oldukları rapor edilmektedir. Stocker (2000) tarafından yapılan bir başka çalışma, gerek anne-çocuk düşmanlığının, gerekse anne-babaların denetim/gözetim eksikliğinin, gençlerin kendi akranlarına karşı ilişkisel saldırganlığı kullanmaları ile olumlu bir ilişki gösterdiğini ortaya çıkartmıştır. Her ne kadar bu çalışmalar anne-baba davranışları ve çocukların bunun devamında kendi akran grupları içinde ilişkisel saldırganlığa başvurmaları arasında bir neden sonuç ilişkisi olduğunu göstermese de, bulgular çocukların ilişkisel saldırgan davranışları anne-babalarından öğrenip daha sonra bunları kendi akranlarıyla olan etkileşimlerine taşıyabileceklerine işaret etmektedir.

Ailede çocuk, anne-babaların sorun çözme biçimlerinden etkilenmektedir. Sosyal öğrenme kuramı insan davranışları davranış ve çevre değişkenlerinin karşılıklı etkileşimi ile açıklanabilir. Sosyal-bilişsel öğrenme kuramının öncüsü Bandura (Akt: Senemoğlu, 2001), öncelikle model alma ve gözlem yoluyla öğrenme üzerinde durmuştur. Anne-babalarının yaşadıkları bazı sorunların veya engellerin nasıl üstesinden geldiklerini çocuklar aile ortamı içerisinde gözleme ve dolayısıyla öğrenme olanağına sahip olmakla birlikte sorunlarını şiddet kullanarak çözmeye çalışan anne-babaların sorun çözme yöntemlerinden çocuklar da etkilenebilmektedirler. Ayrıca, çocuklarına karşı sert/katı davranan, reddedici ve ihmal edici tutumlar sergileyen anne-babaların çocuklarının, saldırganlık davranışları gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğu iddia edilmektedir (Earls, 1994; Fraser,1996).

Buna rağmen yukarıda anlatılan olumsuz sonuçların tersine, gelişim dönemlerinde karşılaşılan sorunların önemli bir bölümü olağan ve genelde geçici olarak görülür. Kulaksızoğlu (2000) çocuk gelişim döneminde çevresindeki yetişkinlerin olumsuz tutumlarına maruz kaldığında veya sorunlarını çözerken engellemelerle karşılaştığında, olağan diye nitelenen bu sorunların çözümü yeni gelişim dönemlerine ve çocuğun ileriki yaşlarına ertelenebilir. Bu durumlarda ortaya çıkan sorunlar yine

uyum ve davranış bozuklukları olarak adlandırılır. Vanderbleek (2004) aşırı disiplinli, aşırı koruyucu, baskıcı, alaycı, aşağılayıcı anne-baba tutumları çeşitli uyum ve davranış bozukluklarına yol açtığı görülmektedir. Saldırganlık da çocuklarda görülen başlıca uyum ve davranış bozukluklarından biri olarak görülmektedir.

Uluğtekin (1991) yalnızca yurt dışında yapılan araştırmalarda değil, Türkiye’de yapılan araştırmalarda da saldırgan davranış gösteren anne-babaların, saldırgan çocuklara sahip oldukları ve anne-babaların cezalandırıcılıkları ile saldırganlık arasında da ilişki olduğu görülmüştür. Yapılan bir araştırmada, çocuklarına karşı reddedici olan ve çocuklarına fiziksel ceza uygulayan anne-baba davranışlarıyla çocuklarda görülen saldırganlık davranışları arasında güçlü ilişkiler olduğunu bulunmuştur.

Mizaç genel olarak çocuğun dünyayı algılayışını ve yaklaşımını yapılandıran doğuştan getirdiği özellikler olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, öfkelenmek, çabuk kızmak, içedönük veya dışadönük, sıkılgan, neşeli olmak mizaç ile ilgili özelliklerdir (Yavuzer, 2006; Şahinoğlu, 2010). Dünyaya gelen her bebek ebeveyni başta olmak üzere aile geçmişinin genetik kazanımları ile doğmaktadır. Mizacın gelişiminde kalıtım önemli olduğu için ebeveynin mizacı ile çocuğun mizacı birbirine benzeyebilmektedir. Örneğin, sinirli annelerin çocukları da sinirli bir mizaç özelliğine, içedönük mizaca sahip annelerin çocukları da içedönük bir mizaç özelliğine sahip olabilmektedir. Doğumdan sonraki ilk yıl içinde, çocuğun fiziksel sağlığının, mizacının ve aileden gördüğü sevgi ve desteğin gelişimde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bunların yanı sıra, bebeğin bağlanma örüntüsü, duygulanımı, sağlığı, mizacı, uyumu, onun ilerideki ruh sağlığının ve benlik saygısının temellerini oluşturur (Zuckerman ve Frank, 1992; Culbertson, Newman ve Willis, 2003).

Mizacın, sosyal ilişkilerdeki problemler ile bir etkiye sahip olduğu savunulmaktadır (Moon, 2001). Yapılan bir araştırmada zor mizaç özelliklerine sahip çocukların sosyal kabul görmeyen çocuklar olduğu saptanmıştır. (Walker, Berthelson ve Irving, 2001).

Bazı araştırmacılar, çocuğun ve ailenin ruhsal yakınmalarının, aile bireylerinde ve/veya çocukta psikopatolojinin derecesi ile aile içi ilişkilerin ve çocuğun mizaç özelliklerinin de araştırılmasını gerekli görmektedir. Kagan v. diğ. (1998) çocuğun olumsuz mizaç özelliklerinin davranışsal ketlenme, ayrılık kaygısı ve diğer bazı kaygı bozukluklarına eğilimi artırdığı ileri sürülmektedir. Ayrıca, Calzada v. diğ. (2004) karşı gelme bozukluğu olarak adlandırılan psikiyatrik bozukluğun etiyojisi tam

olarak bilinmemekle birlikte, daha çok çocuğun mizaç özelliklerinin ve anne-baba tutumlarının önemli vurgusu yapılmaktadır.

Sonuç olarak, çevresel değişikliğe zor uyum sağlayan ve yavaş ısınan zor mizaçlı ya da aileleri tarafından uyum sağlamakta güçlük çektiği belirtilen çocuklar olarak tanımlanan çocukların, günlük yaşantılarında davranış sorunlarını sıklıkla gösterdiği alan yazında karşımıza çıkmaktadır (Provence ve Mayes, 1996).

Saldırganlığın ve olumsuz sonuçlarının azaltılabilmesi için, çocukların sergilediği saldırgan davranışları etkileyen değişkenlerin incelenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, yapılan bu çalışmada, okul öncesi dönem çocuklarının sergilediği saldırgan davranışları, anne-baba tutumları ve çocukların mizaç özellikleri açısından değerlendirmektedir.

1.2. Araştırmanın Problem Cümleleri

- Anne-baba tutumu ve çocukların mizaç özellikleri ile çocuğun fiziksel saldırgan davranışı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Anne-baba tutumu ve çocukların mizaç özellikleri ile çocuğun ilişkisel saldırgan davranışı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın bağımsız değişkeni olarak anne-baba tutumu, çocuğun mizaç özellikleri ve demografik bilgi formundaki bilgiler olarak belirlenmiştir. Araştırmada bağımlı değişken olarak ise, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ele alınmıştır.

1.3. Alt Problemler

1. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları ile anne-baba tutumu puanı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları ile anne-baba tutumu puanı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları ile çocuğun mizaç özellikleri puanı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları ile çocuğun mizaç özellikleri puanı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, çocuğun ve anne-babanın demografik bilgileri değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - a. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, çocuğun cinsiyeti değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - b. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, çocuğun yaşı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - c. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, çocuğun doğum sırası değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - d. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, çocuğun anaokuluna devam süresi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - e. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, anne-babanın yaşı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - f. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, anne-babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - g. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, anne-baba'nın medeni durumu değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - h. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, çocuğun aile yapısı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
1. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?

- j. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, anne-babanın çalışma durumu değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - k. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, ailenin gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - l. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, ailede kuralları kimin belirlediği değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - m. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, ailede kuralları kimin takip ettiği değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
6. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, çocuğun ve anne-babanın demografik bilgileri değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
- a. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, çocuğun cinsiyeti değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - b. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, çocuğun yaşı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - c. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, çocuğun doğum sırası değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - d. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, çocuğun anaokuluna devam süresi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - e. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, anne-babanın yaşı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - f. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, anne-babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - g. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, anne-babanın medeni durumu değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
  - h. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, çocuğun aile yapısı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?

1. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
- j. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, anne-babanın çalışma durumu değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
- k. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, ailenin gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
- l. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, ailede kuralları kimin belirlediği değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?
- m. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları, ailede kuralları kimin takip ettiği değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır?

1.4. Ana Hipotezler

1. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları ile anne-baba tutumu puanı arasındaki ilişki anlamlı derecede yüksek çıkacaktır.
2. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları ile anne-baba tutumu puanı arasındaki ilişki anlamlı derecede yüksek çıkacaktır.
3. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları ile çocuğun mizaç özellikleri puanı arasındaki ilişki anlamlı derecede yüksek çıkacaktır.
4. Okul öncesi dönem (48-72 ay) çocuklarının ilişkisel saldırganlık puanları ile çocuğun mizaç özellikleri puanı arasındaki ilişki anlamlı derecede yüksek çıkacaktır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de okul öncesi dönem çocuklarının sergilediği saldırganlığı araştıran çalışmalar oldukça sınırlıdır. Oysa ki yurt dışında yapılan araştırmalar fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın okul öncesi dönemde görülmeye başlandığını ortaya koymuştur. Saldırgan davranış gösteren çocuklar sosyal uyum problemleri yaşamaktadırlar. Saldırgan davranışlara maruz kalan çocuklar da çeşitli duygusal ve davranışsal sorunlar yaşamaktadır. Sonuç olarak, saldırganlık davranışlarından, hem mağdur hem de saldırgan davranışı gösteren çocuk olumsuz yönde etkilenmektedir. Çocuklardaki uyum problemlerinin azaltılması için saldırganlık davranışının eken yaşta belirlenip önlenmesi gerekmektedir. Ayrıca önleme çalışmaları için bu davranışları incelemek çok önemlidir. Saldırganlığın olumsuz etkilerinin iyileştirilmesi için, bu davranışları neden olan değişkenlerin bilinmesi gerekir. Erken çocukluk yıllarında saldırganlığın gelişmesini anlamak, ergenlik yıllarında çıkabilecek fiziksel olarak şiddet içeren ya da içermeyen çeşitli suç işleme davranışlarını ve sorunlarını önlemeye de katkı sağlayabilir. Bu araştırmanın, okul öncesi dönemde fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı etkileyen değişkenleri inceleyerek, önleme çalışmalarına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.6. Araştırmanın Sayıltıları

Araştırmanın dayandığı temel sayıltılar şunlardır:

1. Bilgi toplama amacıyla uygulanan anne babaların, anne-babalık stilleri ve boyutları ölçeği-kısa formundaki soruları doğru yanıtladıkları varsayılmıştır.
2. Anne baba tutumlarına göre çocuklardaki fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının farklı olacağı varsayılmıştır.
3. Araştırmaya katılan öğretmenlerin okul öncesi sosyal davranış ölçeği –öğretmen formunu doldurduğu varsayılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma verileri, İstanbul il sınırları içerisinde bulunan MEB’e bağlı özel anaokulu ve kreşlere devam eden ve yaşları 48-72 ay arasında değişen çocukların anneleri ve öğretmenlerinden elde edildiği için bulguların, İstanbul ilinde yaşayan çocuklarla sınırlı olduğu düşünülmektedir.

1.8. Tanımlar

1.8.1. Saldırganlık: Bir başka kişiye (kurbana) kasten zarar vermektir (Underwood, Galen ve Paquette, 2001).

1.8.2. Fiziksel (Açık) Saldırganlık: Tekmelemek, itmek, vurmak, gibi kolaylıkla gözlenebilen, yüz yüze durumlarda gerçekleşen ve hedef kişiye fiziksel olarak zarar veren bir saldırganlık tipidir (Crick ve Grotpeter, 1995).

1.8.3. İlişkisel Saldırganlık: Hedef kişinin sosyal amaçlarını engellemek, diğerlerinin de akrana zarar vermesini empoze etmek, dışlamak, dedikodu yapmak gibi daha az ve daha kapalı yüz yüze gerçekleşen bir saldırganlık tipidir (Crick ve Grotpeter, 1995).

1.8.4. Anne-Baba Tutumu: Anne ve babaların, çocuğun gerek psikolojik, gerek kişilik, gerekse sosyal gelişimlerini etkileyecek yönde belirli bir nesne, birey ya da ortamlara olumlu veya olumsuz şekilde bir tepkide bulunma eğilimidir (Yavuzer, 2004).

1.8.5. Mizaç: Çocuğun dünyayı yaklaşımını ve algılayışını yapılandıran doğuştan getirdiği özellikler olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 2006; Şahinoğlu, 2010).

BÖLÜM II

2. İLGİLİ LİTERATÜR

Bu bölümde saldırganlık, çocuk ve saldırganlık, fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık, sosyal öğrenme teorisine dayalı saldırganlık ve saldırganlık ile ilgili yurt dışı ve yurt içinde yapılmış araştırmalar hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. Çocuk ve Saldırganlık

Saldırganlık genel olarak, diğerine zarar vermek amacıyla grup ya da bir kişi tarafından gerçekleştirilen davranış olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlığın bir diğer tanımı ise başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış olarak tanımlanmıştır (Freedman v. diğ., 2003:247). Kirsh (2006)'e göre saldırganlık fiziksel, sözel, psikolojik veya duygusal olarak bir diğerine zarar vermek olarak tanımlanmıştır.

2.1.1. Fiziksel Saldırganlık

Buss (1961)'a göre saldırmak bir canlı engelleyiciyle başa çıkma araçlarından biri olarak tanımlanmıştır. Eğer bir başka insan tarafından birinin saldırma yönü engellenirse saldırgan olmayan kibar bir hareketle bu engel ortadan kaldırılabilir. Eğer bu tepki başarısız olursa saldırganlık girişimi olabilir. İlk denemeler engellenmeden dolayı saldırgan olmayan, ılımlı tepkilerdir. Potansiyel saldırganın ihtiyacı sadece kendinden daha güçsüz ve zayıf olanı ayırt edebilmektir. Fiziksel saldırganlığın bir diğer sonucu bir başka insanın canını yakmak ya da onu yaralamaktır. Can yakmak kapsamlı bir terimdir. Acıya sebep olma durumu fiziksel saldırganlığın başarılı olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu durumun saldırganlık olarak nitelendirilmesi için bir yaralanma olması gerekli değildir. Bir başka deyişle bir nesne aracılığı (sopa, taş, silah vb.) ya da bir nesne olmaksızın (tokat atmak, itmek, ısırma, yumruk atmak, tekme atmak vb.) diğer bir kişiye veya kişilere güç kullanılmasına fiziksel saldırganlık denilmektedir (Tremblay ve Nagin, 2005:83). Hamlett (2007)'e göre, fiziksel saldırganlık diğer bireye vurma, ısırma, tekmeleme gibi fiziksel zarar vermeyle ya da zarar verme tehdidiyle sonuçlanan araçsal ve düşmanca formlar biçiminde sergilenir. Saldırganlığın bir diğer kategorisi mala zarar verme ve tahribatta inatçılık olarak sınıflandırılmaktadır (Kirsh, 2006: 10).

2.1.2. İlişkisel Saldırganlık

İlişkisel saldırganlık, akranlarının sosyal ilişkilerine zarar verme ve ilişkileri kasıtlı olarak manipüle etmek olarak tanımlanmaktadır (Crick ve Grotpeter, 1995:711). İlişkisel saldırganlık, akranlar arasında uyuşamama ile ilgiliyken; fiziksel ve sözel saldırganlık gözle görülür şekilde gerçekleşmektedir (Sebanç, 2003:250). Casas vd. (2006), dedikodu yayma ve sosyal dışlama intikam biçimi olarak ilişkisel saldırganlığın biçimlerindedir. Genelde ilişkinin taraflarından birisinin ilişkinin mahremiyetinin bozulduğunu anladığında bu saldırganlık ortaya çıkar. Dolayısıyla, ilişkisel saldırganlık sıradan akran ilişkilerinden ise, yakın arkadaşlık ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır (Hamlett, 2007:17). İlişkisel saldırganlık davranışları; sözel saldırılar ve dedikodu yaymak, arkadaşlıkları manipüle etmek, izole etmek ve diğerini dışlamak, açıktan isim anma gibi dolaylı stratejileri kapsar. İlişkisel saldırganlık; bir akran grubu içinde iktidar ilişkisini güçlendirme ve sosyal bir statü elde etme amacıyla akranın saygınlığını sarsma davranışı olarak karakterize edilmiştir (Turner, 2007).

2.1.3. Sosyal Öğrenme Teorisi ve Taklide Dayalı Saldırganlık

Amodei ve Scott (2002), sosyal öğrenme kuramının ortaya çıkış nedenini saldırganlığın sosyal ve dışsal nedenlerden dolayı olduğunu iddia etmektedir. Saldırganlık, bağımlı eğitim, çocukluk dönemindeki gözlem yoluyla (medyadaki ya da gerçek yaşamdaki saldırgan davranış modellerini gözleyerek), doğrudan yaşantılarla (saldırgan davranış için ödüllendirilmiş olma) ve kendilik düzenlemesi (ortaya çıkan davranış için kendi kendini cezalandırma ya da pekiştirme gibi) ve doğrudan yaşantılarla (saldırgan davranış için ödüllendirilmiş olmak) yoluyla devam ettirilmekte ve kazanılmaktadır.

1960'ların başlarında Bandura'nın, çocukların çizgi filmlerdeki gibi davranıp televizyondaki şiddeti taklit ettiği sonucuna ulaştığı araştırması, gerçek yaşamdaki televizyon şiddeti ve saldırganlık arasındaki ilişkinin kanıtlanması açısından ilk verileri sunmuştur (Glascock, 2008:271). Bandura ve Walters (1963) tarafından geliştirilen sosyal öğrenme teorisi gözlemsel öğrenme olarak da bilinmektedir. Taklide dayalı olan gözlemsel öğrenme, anormal davranışın öğrenilmesinde olduğu kadar taklidin uyumlu davranışın öğrenilmesinde de önemli bir role sahiptir. Taklit yolu ile var olan davranışlar, diğerlerinin davranışları gözlemlenerek yeni davranışlar öğrenilebilir ya da değiştirilebilir. Çocukların davranışına yön vermede önemli bir role sahip olan unsur taklittir. Bir çocuk, diğer akranlarını saldırgan davranışlar sergilerken görürse

bu davranışları kopya edebilir ve sözle saldırmayı, eleştirmeyi, bağırmaı, şiddete başvurmayı, insanlara taş ya da yumruk atmayı, öğrenebilir. Ancak çocuklar bazı modelleri diğerlerinden daha fazla taklit ederek, her modeli aynı oranda taklit etmediği görülmektedir. Diğerleri; sevilen kişiler olmaları ve önemli, güçlü, başarılı olmaları ölçüsünde çocuklar tarafından taklit edilmektedirler. Ayrıca, çocukların en çok taklit ettiği kişiler en çok gördükleridir (Freedman vd., 2003: 266-267).

Baundura saldırganlığı modelleme ve pekiştirmenin sonucunda, saldırganlığı gözlemleyen bireylerin, özellikle davranış cezalandırılmadıysa, bu davranışı benzer bir bağlamda taklit etmesi oldukça olası olduğunu düşünmektedir. 2-7 yaş arasındaki çocuklarda çevrede modellenen saldırganlık türlerine bağlı olarak bir dizi saldırgan davranışın sergilenme ihtimali yüksek olduğu görülmektedir. Fiziksel yeterlilik davranışın modellenmesini etkileyen boyutlar hafızaya alma, dikkat, davranışı üretecek pekiştirme ve fiziksel yeterlilik davranışın modellenmesini etkileyen boyutlardır. 2-7 yaş arası çocuklar için televizyon; hafızaya alma, dikkat ve pekiştirme boyutlarını sağlar. Çocukların televizyonda gördükleri davranışları modellemelerindeki tek kısıtlılık fiziksel yetersizliktir. 2-7 yaş arasındaki çocuğa davranışa karşı olumsuz bir yanıt ortaya konmazsa ve modelleyebileceği bir davranış seyrettirilirse davranışı taklit etmesi olasılığı oldukça yüksektir. Dolayısıyla televizyon programlarında var olan saldırgan bir davranışı izleyen çocukların davranışı gerçek yaşamda uygulama olasılıkları da yüksektir (akt. Hamlett, 2007: 10).

Ayrıca, çocukların saldırgan davranışı taklit etmesini etkileyen diğer bir unsurda bir yetişkinin varlığıdır. Anne-babanın medyada gösterilen davranışı onaylamadığı ya da nötr kaldığı durum olasılığının, anne-babanın medyada gösterilen saldırganlığı onayladığında çocuğun saldırgan davranışı modelleme olasılığından daha azdır. Turner (2007)'e göre saldırganlık; gözlemlenen modelin özellikleri ve durum, gözlemlenerek öğrenilmesi teşvik edildiğinde ortaya çıkan temsili bir öğrenmedir. Temsili öğrenme, öğrenmenin diğer insanları taklit etme ve model alma yoluyla gerçekleşmesidir. İnsanlar arasındaki etkileşimin önüne geçen unsur saldırganlığı televizyondan öğrenmedir (Hogg ve Vaughan, 2007: 494).

Hamlett (2007)'e göre sosyal öğrenme teorisi; bireyin hangi davranışı taklit edeceğine dair bir ayırım yapabilme farkındalığının olması için önemlidir. Bu ayırım olmaksızın, çocukların kendi çevrelerinde yararlı olmayan birçok davranışı

modelleme olasılığı yüksektir. Modellenen davranışlar, olasılıkla, bireyin amacını gerçekleştirmesine yol açan ve bireyin yaşantısında uygulanabilen olan davranışlardır.

2.1.4. Saldırganlık Konusunda Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde saldırganlık kavramı ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalara yer verilmiştir.

2.1.4.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışı değerlendirmek için yapılan çalışmada ilişkisel saldırganlık ile sosyal uyumsuzluğun arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, kız çocuklarının daha çok ilişkisel saldırganlık gösterdiğini saptanmıştır (Crick, Casas 1997). McEvo v. diğ. (2003) okul öncesi dönem çocuklarının fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı ilk önce öğretmen, daha sonra da yaşıt değerlendirmesine göre inceledikleri araştırmada, akranların öğretmenlerin fiziksel saldırganlığı daha kolay tanımladıkları, kızların ilişkisel saldırganlık, erkeklerin ise fiziksel saldırganlık oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Erken çocukluk döneminde ilişkisel saldırganlık gelişiminin anlaşılması için çocuklar ve öğretmenleri ile 18 ay süren bir çalışma yürütülmüştür. Çocuklar serbest oyun esnasındaki ilişkisel ve fiziksel saldırganlık bakımından 4 farklı zaman diliminde gözlemlenmiştir. İlişkisel ve fiziksel saldırganlığın akran değerlendirmelerini oluşturmak için bireysel görüşmeler yapılmış, öğretmenlerden, ilişkisel ve fiziksel saldırganlığın ölçütlerini tanımlamaları istenmiştir. Sonuçlar, kızların ilişkisel saldırganlık bakımından erkek akranlarına göre daha saldırgan olduğunu; erkeklerin fiziksel saldırganlık bakımından kız akranlarından daha saldırgan olduğunu ortaya koymaktadır. Dahası, çocuklar saldırgan davranışları öncelikle kendi cinsiyetindeki akranlarına yöneltmektedirler. Ayrıca bu çalışmada, annelerin ve babaların otoriter ve izin verici tutumlarının çocuklarda görülen ilişkisel saldırganlığı arttırdığı bulunmuştur. Annenin izin verici ve babanın otoriter tutum sergilediği ailelerde, erkek çocuklarının ilişkisel saldırgan davranışları daha çok gösterdiği saptanmıştır. Kızlar için ise, anne-babanın otoriter tutumu ve yalnızca annenin izin verici tutumu ilişkisel saldırganlık ile ilişkili bulunmuştur. Bu bulgular, hem annelerin kendi davranışlarına ilişkin bildirimleri, hem de babaların eşlerinin yani çocukların annelerinin davranışları ile ilgili bildirimleri için geçerli olmuştur (Casas, Crick, Ostrov, Woods, Jansen Yeh ve Huddleston-Casas, 2006).

2.1.4.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1998'de yapmış olduğu "Aile İçinde ve Toplumsal Alanda şiddet" adlı uygulamalı bir araştırmada ise, ebeveynleri tarafından dövüldüğünü belirten çocukların şiddet davranışı gösterme seviyelerinin anne-babaları tarafından dövülmediğini söyleyen çocuklara göre daha yüksek seviyede olduğu saptanmıştır.

Aral ve ark. (2004), ilköğretim okulu 8.sınıf öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerini incelemek amacıyla farklı sosyo-ekonomik düzeyden toplam 300 öğrenci ile çalışılmıştır. Çalışma sonucunda sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, öğrencilerin arkadaşlarına sinirlendiği zaman verdiği tepki durumu, anne-babanın öğrenim düzeyine göre saldırganlık puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Gürsoy (2002) tarafından, annenin çalışma durumu değişkenine göre çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelendiği araştırma, orta sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarına devam eden toplam 210 çocukla yapılmış olup, çalışmanın sonucunda, annesi çalışmayan çocukların saldırganlık puan ortalamalarının, annesi çalışan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan annenin çalışma durumu ile kardeş sayısı, doğum sırası, anne-babanın eğitim durumunun önemli farklılık oluşturmadığı, tespit edilirken, çocukların yaşı x cinsiyet etkileşiminin saldırganlık puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdiç (2009) tarafından yapılan araştırma okul öncesi dönemdeki çocukların anne-baba tutumları ile mizaç özelliklerinin çocuklar tarafından sergilenen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı yordama gücünün belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu Ankara'da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık toplam 337 çocuk oluşturmuştur. İlişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilen araştırmada veri toplama araçları olarak, Anne-babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği, Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu ve Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, otoriter anne baba tutumu, çocuğun cinsiyetinin erkek olması, çocuğu sebatkâr ve sıcakkanlı mizaç özelliğine sahip olmaması ile çocuğun anaokuluna devam süresinin uzun olmamasının çocukların sergilediği fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı yordadığını göstermiştir. Bunun yanında çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık puanlarının annenin çalışma durumu, öğrenim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.2. Anne– Baba Tutumları ve Saldırganlıkla İlişkisi

2.2.1. Anne Baba Tutumu Tanımı

Kişilerin belli bir insana, gruba, nesneye veya olaya yönelik olumlu ya da olumsuz bir biçimde hissetmesine, düşünmesine ya da davranmasına yol açan oldukça kalıcı yargısal kanaat tutum adı verilmektedir (Budak, 2000; Freedman, Sears ve Carlsmith,1989). Yavuzer (1996)'e göre aile; insan yaşamında, doğumdan önce başlayan ve hayatın sonuna kadar etkisini sürdüren, ekonomik kültürel ve toplumsal yönleri yanı sıra fizyolojik durumuyla da kişinin ruhsal gelişimini, davranışlarını biçimlendirip, yönlendiren bir kurumdur. Bozuk aile yapısı ve hatalı anne-baba tutumu, sağlıklı bir uyumsuzluğun ve gelişimin başlıca kaynağı olabilir.

2.2.2. Anne Baba Tutumunun Önemi

Çocukların bilgi aktarıcısı olarak kültürel değer ve kuralların devamını sağlayan anne ve babalardır. Çocuğunda ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer olan ailenin, çocuğa yönelik tutum ve davranışları çocuğun ilk yaşantılarının örülmesinde büyük önem taşımaktadır. Bir yandan sosyal bir varlık olduğunun bilincine varan çocuk, bir yandan da davranışlarını taklit edeceği bir modele ihtiyaç duyar. Okul öncesi dönemdeki çocuklar, rol model olarak anne babalarını örnek olarak alırlar, tutum ve davranışlarını taklit eder ve kendilerinde yerleştirmeye çalışırlar. Anne-babalarını taklit eden çocuklar böylelikle anne-babalarının sahip olduğu kültürel değerleri ve kuralları da öğrenmiş olurlar. Böylece içinde buldukları kültür ile çatışmayan uygun davranışlar göstermiş olurlar (Aksoy, 2005).

Montessori (1995), çocuğun gelişim dönemlerinin özelliklerinin anne-baba tarafından neler olduğunun bilinmesi ailenin çocuğa karşı tutumlarını belirlemede önemlidir. Erişkinin küçük bir modeli olmayan çocuğu erişkinden ayıran en güçlü üstünlüğü öğrenme güdüsüdür. Çocuğun doğumuyla altı yaş arasındaki “emici zihin” dönemi kültür, töre, davranış, ülkü, inanç ve duyguların “emilip” benimsenmesiyle gerçekleşir.

Yetişkinlerin çocuğa yönelttikleri tutumlar çocuğun benlik kavramını oluşturur. Çocuğun kendini değersiz bulmasının bir yansıması da ebeveynlerden gelen itici tutumlardır. Onaylanan ve onaylanmayan davranışların ayrımını yapmakta zorluk çeken çocuk desteklenmez ve sonunda anne-babasının onayını sağlama çabalarından vazgeçer.

Ancak onaylanan davranışları yapan çocuk ailesi tarafından desteklenir ve çocuk bu onaylanan davranışların hangileri olduğun öğrenir. Bu öğrenme otonom (kendi kendini yöneten) ve özgüvenli bir çocuk yetiştirmenin ön koşuludur.

2.2.3. Anne Baba Tutumunun Çeşitleri

2.2.3.1. Baskıcı-Otoriter Tutum:

Çocuğun kişiliğine önem vermeyen, çocuğun kendine olan güvenini kaybetmesine yol açan tutumdur. Çocuğun her kurala uymak zorunda kalmasının nedeni anne-babanın uyguladığı katı disiplin yüzündendir. Yavuzer (2004)'e göre baskı altında bırakılan bu çocuk, sessiz, uslu nazik ve dürüst olmasına karşılık silik, çekingen, başkalarından kolayca etkilenen kişiliğe sahip olabilmektedir. Böyle bir aile ortamında “sevgiyi esirgeyerek denetleme” ve “zor yoluyla denetleme” durumları hâkim olabilmektedir. Çocuğun sürekli kaygı duymasının sebebi sürekli denetlenip hangi hareketine karşı ne tepki alacağını bilemediğinden dolayıdır.

Çocuğun kolayca ağlayan hassas bir yapıya bürünmesinin nedeni anne babanın sürekli karışarak ve suçlayarak çocuğunu cezalandırmasından kaynaklanmaktadır. Çocuğun aynı zamanda isyankâr bir karaktere bürünüp, aşağılık duygusu geliştirmesinin nedeni baskı altında büyümesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir aile ortamında büyüyen çocuk, dıştan denetimli kişilik haline gelerek, içinden geldiği gibi hareket etmek yerine olması gerektiği gibi davranma kuralına şartlandırılmaktadır (Yavuzer, 2004). Yıldız (2004)'a göre, tavır ve davranışlarına sınır koyulan çocuk sürekli duygu ve düşüncelerini bastırmaktadır. Sonucunda güçsüzler karşısında saldırgan, korkak, boyun eğen, otorite kalktığında isyankâr çocuk olarak yetişmektedir.

Bazı anne babalar çocuğu yaptığı en ufak yaramazlığa karşı suçlama, ayıplama, utandırma gibi duygusal cezalar verirken bazıları çocuğa dayak gibi fiziksel cezalar, bazıları da sevdiği etkinliklerden alıkoyarak cezalandırır. Otoriter ebeveyn tutumu çocuğun üzerinde sıkı bir disiplin ve aşırı baskı hissetmesine sebep olmaktadır (Razon, 1981).

Cüceloğlu (2002), sağlıklı ailenin en belirgin özelliği soruşturma ve eleştirmelerin üstünde bir otoritenin herkesin yaşamını etkilemesi olarak görülmektedir. Otorite çoğunlukla baba olup, gizli aile kurallarını pekiştiren ve uygulayan kişidir. Otoriteye itaat eden ve hiç itiraz etmeden onun dediğini yapma bunu bir meziyet olarak görür. Otoritenin onayını aldığı sürece kişinin düşünceleri ve duyguları değerli olup, otoriteyi memnun etmektedir. Otoritenin beğenmediği duygu ve düşüncelerde ise algılama değersizdir. Otoriter aile ortamında çocuk kendi duygu ve düşüncelerine güvenmemeyi öğrenirken, otorite olan kişinin beklentileri yönünde algılama, memnun etme, düşünme ve duygularını değiştirmenin büyük meziyet olduğunu anlar. Kendini içi boş ve dıştan denetimli biri olma yoluna girmiştir.

Bu tutumda anne baba katı bir disiplin uyguladığı için çocuk her kurala uymak zorunda bırakılır. Anne ve babanın ikisi, ya da birinin baskısı altında olan çocuk, uslu, sessiz, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşılık, silik, küskün, çekingen, başkalarının etkisinde kolay kalabilen, aşırı hassas bir yapıya sahip olabilir.

Bu bulgular doğrultusunda, çocukluk döneminde fiziksel şiddete maruz kalan bireylerin, şiddete daha çok eğilimli hale geldikleri ve sonraki dönemlerde şiddete yönelik davranışları sergileyecekleri sonucunu çıkarılabılır. Aynı şekilde, anti sosyal eğilime sahip olan, uyuşturucu madde kullanan ve suç işlemiş anne- babaların olduğu bir aile ortamında yetişen/büyüyen çocuğun, şiddete eğilimli olma olasılığının daha yüksek olacağı tahmin edilebilir. Toplumumuzda öne çıkan temel risk faktörlerinin, çocuğa yönelik denetim ve disiplin yetersizliği, kötü muamele ve çocuğa yeterli zaman ayıramama, anne-baba arasındaki şiddet olarak belirtilmiştir (Kızmaz, 2006).

2.2.3.2. Demokratik (Yetkin) Tutum

Kağıtçıbaşı (2000), demokratik (yetkin) tutuma sahip anne-baba çocuklarını desteklerken sınırlar koymasını da ihmal etmez. Anne-baba çocukların hareketlerini kontrol ederken çocuk ile arasındaki sözel iletişim kanallarını açık tutmaktadır. Anne-baba istek ve görüşlerini anlaşılır bir biçimde söyler ve çocuk ile sıcak bir iletişim halinde olur. Çocuğun başarılı bir sosyal gelişimi için anne-baba çocuğuyla ilgilenmeli ve onu aktif olarak dinlemelidir. Bu tutum sevgiyle beraber, –düzen sağlayıcılığıyla ve özerkliğiyle, iki karşıt kavram olan denetim ve sevgiyi bir arada barındırmaktadır (Yavuzer, 2003).

Demokratik tutum sergileyen anne-baba çocukları ile olan etkileşimlerinde “koşulsuz sevgi” ve “empatik bir anlayış” içindedirler, tutum ve davranışlarını saydam olarak ortaya koyarlar. Ortaya çıkan sorunlar iletişim ile çözümlenir; paylaşma ve işbirliği içinde uyulacak kurallar belirlenir; evde sıcak bir ortam vardır (Özgüven, 2001). Düşmanca bir ilişki saldırganlığı desteklemeye eğilimindeyken, sıcak bir ilişki ise, çocukların sorumlu ve kendi kendini denetleyebilir bir kişilik geliştirmesine yardım eder (Gander ve Gardiner, 2004).

Özbey (2004)’e göre çocuğun yaptığı olumlu davranışların övgü ve küçük ödüllerle desteklenerek, başarılarının takdir edilmesi gerektiği, sorunla karşılaşan çocuğun bunu kendisinin çözmesi gerektiği, çıkan sorunun ebeveynin çözmesi durumunda çocuğun

sorumluluk bilincine varamayacağı sonucuna varmıştır. Özellikle ev ve çocukla ilgili konularda çocuğun da fikrinin alınması gerektiği belirtilmiştir. Ev içerisindeki kuralları çocuğa açıkça belirterek demokratik bir tutum sergileyen ebeveynler böylelikle çocuğun duygularını ve tepkilerini ifade etmesine fırsat vererek çocukların görüşlerine değer verir ve kendisiyle ilgili kararlar vermesi için onları yönlendirirler (Kuzgun, 1972).

Destekleyici tutum, sözle dokunarak sevgi belirtmek, yakınlık ve ilgi göstermek, ortak faaliyetlerde bulunarak çocuğun kendi olarak gelişmesine, kendine özgü görüş ve anlayışlarını ifade etmesine olanak sağlar. Bu şekilde yetişen çocuk, sosyal gelişim açısından sorumluluğunun bilincinde, yeterli ve özgüvenlidir (Yavuzer, 2003).

2.2.3.3. İzin Verici Tutum

Aile içinde anne-babanın duygusal bağının zayıf olduğu ile ilgi ve denetimin olmadığı çocukların bütün konularda kararlarını kendilerinin vermesine izin verildiği bir çocuk yetiştirme tutumudur. (Baumrind, 1971) Bu tür tutumun en önemli özelliği anne-babaların çocuğun yaptıklarına hiç karışmayışlarıdır. Çocuğun her yaptığı hoş karşılanması bu tür ailelerin çocukları ile olan ilişkilerinin zayıf olduğunu göstermektedir. Çocuğa karşı bazen ilgisizdirler ve duygusal bağları zayıftır ve bazen de sıcak ve yakındırlar. Çocuk hiçbir şekilde denetim altında değildir. Bu bakımdan çocuklar bir çeşit aile otoritesi eksikliği çekmektedirler (Mansager ve Volk, 2004).

İzin verici tutumda, anne-baba çocuğun istekleri doğrultusunda hareket eder. Çocuktan olgun davranış talebinde bulunulmaz. Çocuk mümkün olduğu kadar az engellenir. Çocuğun cinsel ve saldırgan dürtüleri bile kabul edilir. Çocuğun seçimlerine, yemek, uyku ve oyun saatlerine karışılmaz (Potts ve Mandlaco, 2002). Sosyal sorumluluk düzeyi düşüktür. Dürtüsel davranış ve saldırganlık yüksektir.

2.2.3.4. Anne-Baba Tutumu Konusunda Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde Anne-Baba Tutumu kavramı ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.3.4.1. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Erken çocukluk döneminde ilişkisel saldırganlık gelişiminin anlaşılması için çocuklar ve öğretmenleri ile 18 ay süren bir çalışma yürütülmüştür. Çocuklar serbest oyun esnasındaki ilişkisel ve fiziksel saldırganlık bakımından 4 farklı zaman diliminde

gözelemlenmiştir. İlişkisel ve fiziksel saldırganlığın akran değerlendirmelerini oluşturmak için bireysel görüşmeler yapılmış, öğretmenlerden, ilişkisel ve fiziksel saldırganlığın ölçütlerini tanımlamaları istenmiştir. Sonuçlar, kızların ilişkisel saldırganlık davranışı bakımından erkek akranlarına göre daha saldırgan olduğunu; erkeklerin fiziksel saldırganlık bakımından kız akranlarından daha saldırgan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, çocuklar saldırgan davranışları öncelikli olarak kendi cinsiyetindeki akranlarına yöneltmektedirler. Ayrıca bu çalışmada, annelerin ve babaların otoriter ve izin verici tutumlarının çocuklarda görülen ilişkisel saldırganlığı arttırdığı bulunmuştur. Annenin izin verici ve babanın otoriter tutum sergilediği ailelerde, erkek çocuklarının ilişkisel saldırgan davranışı daha yüksek düzeyde gösterdiği saptanmıştır. Kızlar için ise, anne-babanın otoriter tutumu ve yalnızca annenin izin verici tutumu ilişkisel saldırganlık ile ilişkili bulunmuştur. Bu bulgular, hem annelerin kendi davranışlarına ilişkin bildirimleri, hem de babaların eşlerinin yani çocukların annelerinin davranışları ile ilgili bildirimleri için geçerli olmuştur (Casas, Crick, Ostrov, Woods, Jansen Yeh ve Huddleston-Casas, 2006).

Yapılan diğer araştırmada annenin aşırı izin verici tutumu arttıkça çocukluk döneminde görülen fiziksel saldırganlığın da arttığı bulunmuştur (Olweus, 1980). Rusya'daki okul öncesi dönem çocuklarında ilişkisel saldırganlık ve anne-baba tutumlarını incelediği araştırmada annenin ilgi eksikliğinin ve anne babanın baskıcılığının, ilişkisel saldırganlıkla pozitif bir ilişki gösterdiği ortaya çıkmıştır (Hart v.d 1998).

Kardeşler arasındaki ilişkisel saldırganlığın incelendiği araştırmada, ablaların daha çok ilişkisel saldırgan, ağabeylerin ise daha çok fiziksel saldırgan davranışlar gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Ostrov, Crick ve Stauffacher 2006). Martin v. diğ. (2000) tarafından anne-çocuk ilişkileri değerlendirilmiş ve anneye olan güven duygusunun çocukların saldırganlığını etkilediğini bulmuşlardır. Bu çalışmada, çocuğun anneye olan güven duygusu arttıkça çocukta görülen saldırganlık davranışının azaldığı saptanmıştır. Casas v.d., (2006) tarafından ailelerle ilgili yapılan çalışmada erken yaşta anne-baba olan kişilerin çocuklarının daha saldırgan olduklarını bulmuşlardır.

Bandura ve Walters 1959 (Akt: Öztürk,1990) tarafından yapılan araştırmada çocukta saldırganlık gibi olumsuz tutumların ortaya çıkmasının nedeni, anne-babanın otoriter yaklaşımından kaynaklandığı saptanmıştır. Günümüzdeki araştırmalarda ise, çocukta isyankarlık ve saldırganlığın nedeninin, ebeveynin çocuğa özgürlük tanımayan,

kendi düşüncelerini dayatan ve onun adına kararlar alıp uygulamaya çalışan tutumlar olduğu görülmektedir.

2.2.3.4.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Tabak (2007) ilköğretim birinci kademedeki öğrenim gören 7-11 yaş grubu çocuklar arasında; saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite sorunlarından en az birini yaşayan çocukların anne-babalarının tutumlarını öğrenmek amacıyla yaptığı çalışmada, 20 farklı ilköğretim okulundan toplam 143 çocuğun anne ve babasına “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI)” uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda aşırı koruyucu olduğu belirlenen anne-babaların çocuklarının saldırgan davranış seviyelerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailenin sosyo-demografik özellikleri, annenin çocuk gelişimine ilişkin bilgi düzeyi ve annenin kendi yetiştirilme tarzı ile çocuğun mizacına ilişkin algısının çocuk yetiştirme tutumlarına olan etkisi incelenmiştir. Çalışma 3 ile 6 yaş arasında çocuğa sahip 145 anne ile “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI)” kullanılarak yapılmıştır. Annenin demokratik tutumu arttıkça çocuğunun gelişimi ile ilgili bilgi düzeyinin arttığı belirlenmiştir. Anne-baba tutumları ile çocuğun mizacı arasında bir anlamlı ilişki saptanmamıştır (Mızrakçı,1994).

Doğan’ın (2001) 60 ergenle yaptığı çalışmada, ergenin saldırgan davranışı sergileme olasılığını artmasının nedeni aile içinde tutarsız disiplin yaklaşımına maruz kalmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca baskıcı ve otoriter bir ailede büyüyen ergenlerin daha fazla saldırgan davranışlar gösterdiği saptanmıştır.

Yavuzer (1996)’in yaptığı bir çalışmada suç işleyen çocukların büyük çoğunluğunun fiziksel şiddete açık ve anne-baba baskısı fazla olan ortamlarda yetiştiklerini belirlemiştir. Ayrıca ebeveyn arasındaki olumsuz ilişkinin çocuğun öfkeli ve saldırgan davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Ebeveyn davranışları ile çocuğun bağımlılık ve saldırganlık eğilimi arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir başka çalışmada, sosyoekonomik seviye arttıkça anne-babaların daha fazla kontrol edici oldukları, çocuklarıyla daha sağlıklı ilişki kurdukları, dolayısıyla çocukların daha uyumlu kişilik özelliği geliştirdiği ortaya konulmuştur (Uluğtekin, 1976). Hatunoğlu (1994)’nun saldırganlık ile anne-baba tutumu arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, Erzurum’daki beş lisedeki son sınıfta okumakta olan toplamda 328

öğrenciden elde ettiği verileri değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda otoriter ana-baba tutumuna sahip ebeveynler ilgisiz ve demokratik anne-baba tutumuna sahip ebeveynlere göre daha fazla saldırganlık eğilimi gösterdiği bulunmuştur.

Çocukların daha fazla saldırgan olmaları ve aile içinde şiddete uğradığı tespit edilen çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçmek ve etkili olan değişkenleri saptamak için Sivas Merkez İlçe ilköğretim ikinci kademedeki 655 öğrenciyle yapılan çalışmada, şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimlerinin daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca annesinin davranış tarzı ve ailesinde yaşayan birey sayısı değişkenine göre öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanı anlamlı biçimde farklılaştırdığı bulgulanmış olup, ebeveynlerine ait demografik bilgilerine göre anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır (Ayan, 2007).

Saldırganlık ile ilgili 8-15 yaşları arasında, 50 sokakta çalışan, 50 sokakta çalışmayan olmak üzere toplam 100 çocukla yapılan çalışmada, çalışan çocukların, çalışmayan çocuklara göre daha saldırgan davranışlar gösterdiği bulunmuştur. Bu çalışmadan çıkan başka bir sonuç ise, sokakta çalışan çocuklarda saldırganlığın yaşla ve kardeş sayısının artışıyla paralel olarak artmasıdır. Sokakta çalışan çocukların ailelerinde ölüme bağlı anne-baba eksikliğinin saldırgan davranışlarla ilişkisinin de anne ya da babaya bağlı olarak değiştiği saptanmıştır. Ailede otorite figürü olan babanın kaybı, çocuğun saldırgan davranışlarının yükselmesinde önemli bulunmuştur. Anne kaybının olduğu çocuklarda saldırgan davranışlar karşılaştırmalı olarak daha düşük çıkmıştır (Erdoğan, Oto, 2004).

2.3. Mizaç

2.3.1. Mizacın Tanımı

Mizaç, bebekliğin erken dönemlerinde de görülebilen, dikkat, davranış ve duygu süreçlerindeki kişisel farklılıkları anlatır. Özellikleri çevreye göre bir miktar değişen mizaç, esas kökeni biyolojik (Rothbart v. diğ. 1998). İnsanın bebekliğinden itibaren sürekli olarak gelişen davranışları ve kalıtsal davranış eğilimleri mizaç kavramını oluşturmaktadır (Frick, 2004).

2.3.2. Mizacın Özellikleri

Thomas ve Chess (1956) tarafından yapılan ve bu alanda bir ilk sayılan New York Boylamsal Çalışması, çocukların mizaç özelliklerinin araştırılması konusunda 1956 yılında başlatılıp, sonuçları ise 1977 yılında yayınlanmıştır (Akt: Kohen, 1989). Araştırmada, birçok çocuğun mizaç özellikleri, çocukların bebeklik dönemlerinden itibaren incelenmiş ve değerlendirilmiş olup, araştırmaya katılan çocukların bireysel davranış stiline, 9 farklı mizaç boyutunun birleşiminden oluştuğu saptanmıştır:

- Etkinlik Düzeyi (Activity Level): Çocuğun hareketlerindeki mevcut motor öge. Çocuğun gün içinde aktif olduğu zamanların, aktif olmadığı zamanlara oranı.
- Ritmiklik-Biyolojik Düzenlilik (Rhythmicity): Çocuğun herhangi bir fonksiyonunun zaman içindeki düzenliliği (uyku-uyanıklık, açlık, tuvalet alışkanlığının zaman içinde tahmin edilebilirliği).
- Yakınlaşma/Geri Çekilme (Approach/Withdrawal): Çocuğun değişik veya yeni bir uyarana yönelik olarak yakınlaşma ya da uzak durma eğilimi göstermesi.
- Uyum Sağlama (Adaptability): Çocuğun çevresindeki değişikliklere (ilk tepkisi ne olursa olsun) uyum sağlama düzeyi.
- Tepki Yoğunluğu (Intensity of Reaction): Çocuğun gösterdiği tepkinin (olumlu ya da olumsuz) enerji düzeyi ya da kuvveti.
- Tepki Verme Eşiği (Threshold of Responsiveness): Çocukta fark edilebilir bir tepki uyandırabilmek için gerekli olan uyarıcının yoğunluk düzeyi, şiddeti.
- Duygu Niteliği (Quality of Mood): Arkadaşça, memnun ve neşeli davranış miktarı ile düşmanca, huzursuz ve keyifsiz davranış miktarının karşılaştırılması.
- Dikkat Dağınıklığı (Distractibility): Çevresel bir uyarının ne kadar kolaylıkla çocuğu yaptığı bir faaliyetten alıkoyduğu.

- Dikkat Süresi ve Azim/Sebatkarlık (Attention Span and Persistence): Çocuğun belli bir işle meşgul olduğu zamanın uzunluğu, seçici olarak o iş üzerine dikkatini toplaması ya dikkatinin dağılması. Azim için dikkatini dağıtıcı öğelere karşın yaptığı işi sürdürme düzeyi değerlendirilmektedir.

Mizaç çalışmalarının başladığı ilk yıllarda, çocuklar bu özelliklerine göre, kolay, zor ve yavaş alışan olmak üzere üç gruba sınıflandırılmıştır. Uyku ve beslenme düzenlerinde problem olmayan, 3 değişikliğe uyum gösterebilen, sakin huylu çocuklar “kolay mizaçlı” olarak tanımlanmıştır. “Zor mizaçlı” çocuklar ise düzensiz uyku ve beslenme alışkanlıklarına sahip, yeniliğe ve değişikliğe kolay uyum gösteremeyen, olumsuz duygu durumu (örn., kızgınlık, hırçınlık) içinde olan çocuklardır. “Yavaş alışan” çocuklar ise yeniliğe ve değişikliğe uyumda iki uç nokta arasında yer alan, zor çocuklara göre daha az olumsuz tepki veren, az hareketli ve zaman zaman hırçın olabilen çocuklardır.

Pek çok mizaç özelliğine tek tek bakmak yerine, çocukları mizaçlarına göre bu şekilde ayırmak daha pratik görünse de, bu tarz bir sınıflandırma özellikle “zor” olarak adlandırılan çocuklar için olumsuz sonuçlar getirebilmektedir. “Zor” sıfatıyla etiketlenen çocuk, kendine dair olumsuz bir algı geliştirebilmekte, bu da çocuğun kendinden beklentilerini olumsuz şekilde etkileyerek, çeşitli davranış sorunlarına yola açabilmektedir. Böyle bir etiketleme, diğer insanların da çocuktan beklentilerini ve ona yönelik tutum ve davranışlarını istenmeyen yönde etkileyebilecektir.

2.3.3. Mizacın Boyutları

Yakın geçmişe kadar araştırmacılar mizaç özelliklerinin araştırılmasında kullandıkları ölçütlerde gerek sınıflandırmanın zorluğu gerek mizaç özelliklerinin tümünün ele alma zorluğu sebebiyle artık günümüzde mizacı 3 boyutta incelemektedir. Bu 3 boyut şu şekildedir:

- a) Olumsuz Tepkisellik; kızgınlık, sızlanma ve mızızlanma gibi yüksek yoğunluktaki tepkiler
- b) Sıcakkanlılık-Çekingenlik; yeni durum ve insanlara yaklaşma ya da tam tersine uzaklaşma eğilimi,
- c) Sebatkarlık; bir işe uzun süre dikkatini yoğunlaştırabilme ve işi tamamlayıncaya kadar üzerinde çalışmaya devam etme eğilimi (Sanson, A., Hemphill, S. A., & Smart, D. 2002).

Yukarıdaki mizaç boyutları, öncelikle duygusal ve sosyal gelişim olmak üzere, çocuk gelişiminin farklı alanıyla bağlantı göstermektedir. Duygu ve davranışlarını daha iyi kontrol edebilen ve sosyal becerisi yüksek olan çocukların olumsuz tepkisellik seviyesi düşüktür (Eisenberg, N., & Fabes, R. A. 1998). İçinde çekingenlik ve utangaçlık gibi özelliklere sahip sıcakkanlılık-çekingenlik mizaç boyutu da olumlu sosyal davranışlarla yakından ilişkilidir (Yağmurlu v. diğ. 2005). Çekingen mizaçlı çocuklar, sıcakkanlı mizaç özelliğine sahip çocuklara göre daha az düzeyde yardımlaşma ve paylaşma gibi davranışları göstermektedirler. Ortamın ve kişilerin yeni olması sıcakkanlı mizaç özelliklerine sahip olan çocukların olumlu sosyal davranış düzeyini pek etkilemezken, çekingen ve ürkek mizaç özelliklerine sahip olan çocuklar, benzer davranışları daha çok tanıdık çevrelerde ve kendilerinden istenildiğinde göstermektedir. Olumlu sosyal davranışların üzerinde belirleyici dikkat süreçlerindeki mizaç farklılıklarıdır. Dikkatini daha uzun süre yoğunlaştırabilen çocuklar, sosyal çevrelerindeki ipuçlarını daha iyi yakalayabilmekte ve dolayısıyla yardım ve paylaşma gerektiren durumları daha hızlı ve doğru algılayabilmektedir (Eisenberg, N., & Fabes, R. A. 1998). Olumlu sosyal davranışların yanı sıra, sosyal ve duygusal gelişim alanlarındaki istenmeyen sonuçlar da çocuğun mizaç özellikleriyle ilişkilidir. Bir örnek vermek gerekirse, olumsuz tepkisellik (kolay kızma vb.) ve dikkatini yoğunlaştırmada güçlük, saldırganlık gibi davranış problemleri için risk faktörü olan mizaç özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Sanson, A., Hemphill, S. A., & Smart, D. 2002).

2.3.4. Mizaç ve Saldırganlık Konusunda Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde Mizaç kavramı ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalara yer verilmiştir.

2.3.4.1. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Moon (2001) tarafından yapılan çalışmada, zor mizaç özelliği ile davranış problemleri arasında bir ilişki olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Walker v. diğ. (2001)'nin yaptıkları araştırmada zor mizaç özelliklerine sahip çocukların sosyal olarak kabul görmeyen çocuklar olduğunu saptamışlardır. İçine kapanık ve popüler çocukları inceleyen çalışmada, saldırgan çocukların popüler ve içine kapanık çocuklara oranla daha fazla olumsuz davranışlar sergiledikleri, popüler çocukların ise içe kapanık çocuklara oranla daha fazla olumlu davranışlar sergiledikleri bulunmuştur (Ollendick, Oswald, Francis 1989).

Chang v. diğ.(2005) 337 ilkokul çocuğunda bulunan sözel ve sözel olmayan saldırganlık ile sosyal içe dönüklük arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sosyal içe dönüklüğün akran kabulünü olumsuz etkilediği görülmüştür. Sözel saldırganlığın davranışsal saldırganlığa neden olabileceği de araştırma bulguları arasında yer almaktadır.

2.3.4.2. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de bir kaç araştırmacı, anne-baba tutumları ve saldırganlık üzerine daha büyük yaştaki çocuklarla çalışmalar yapmış, ancak çocukların mizaç özellikleri ile saldırganlık arasındaki ilişki ise incelenmemiştir. Türkiye’de okul öncesi dönem çocuklarında görülen saldırganlık konusunda gerçekleştirilmiş sadece bir araştırmaya erişilmiştir. Erdiñ (2009)’in okul öncesi dönemdeki çocukların anne baba tutumları ile mizaç özelliklerinin çocuklar tarafından sergilenen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı yordama gücünün belirlenmesi amacıyla yaptığı çalışmada, kız çocuklarının ise daha yüksek düzeyde sebatkârlık mizaç özelliğine sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca sebatkarlık mizaç özelliği azaldıkça fiziksel saldırganlığın arttığı da görülmüştür.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı ve modeli, evren ve örneklem, kullanılan veri toplama araçları, işlem ve verilerin analizi açıklanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Bu çalışmada okul öncesi dönemdeki (48-72 Ay) çocuklarının mizaç özellikleri ile anne-baba tutumlarının, çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığa etkisi amaçlanmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modeli niteliğindedir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul ili sınırları içerisinde bulunan 48-72 ay arasındaki MEB'e bağlı bağımsız okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların oluşturacağı planlanmıştır.

Araştırma, İstanbul' da 6 farklı okul öncesi eğitim kurumunda yürütülmüştür. Kurumlar; Esenler, Bahçeşehir, Bakırköy, Beylikdüzü, Bahçelievler, Beykoz semtlerinde bulunan MEB'e bağlı bağımsız özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 381 çocuk basit tesadüfi yöntemle seçilerek araştırmaya katılmıştır. Okul öncesi eğitim kurumlarına 381 adet ölçek dağıtılmıştır. Ölçekleri dolduran anne-babaların %13,39'u (51 kişi) çocuğu ve kendisinin araştırmaya dahil olmasını istememiş, %7,8'i (30 kişi) ise yollaması gereken formları iade etmemiştir. Sonuç olarak araştırmanın örneklem grubu 48-72 ay aralığındaki 300 çocuk ve anne-baba oluşturmuştur. Örneklem grubuna ilişkin demografik özellikleri gösteren tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3.2.1. Çocukların Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre Frekans Dağılımı

		Çocuk (n=300)	%
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	138	45,85
	Erkek	162	53,82
Çocuğun Yaşı	4	38	12,62
	5	127	42,19
	6	135	44,85
Çocuğun Doğum Sırası	İlk Çocuk	173	57,48
	Ortanca Çocuk	8	2,66
	Son Çocuk	119	39,53
Çocuğun Anaokuluna Devam Süresi	3-8 Ay	128	42,52
	9-14 Ay	65	21,59
	15-20 Ay	27	8,97
	21-26 Ay	61	20,27
	33 Ay ve Üzeri	19	6,31

Araştırmaya dahil edilen 300 çocuğun demografik bilgileri Tablo-2 sunulmuştur. Araştırmaya katılan çocukların cinsiyeti %45,85'i kız, %53,82'si erkektir. Çocukların yaşı, %12,62'si 4 yaş, %42,19'u 5 yaş, %44,85'i 6 yaştır. Araştırmaya katılan çocukların doğum sıraları, %57,48'i ilk çocuk, %2,66'ı ortanca çocuk, %39,53'ü son çocuk olarak belirlenmiştir. Çocuğun anaokuluna devam etme süresi %42,52'si 3-8 ay, %21,59'u 9-14 ay, %8,97'si 15-20 ay, %20,27'si 21-26 ay ve %6,31'i ise 33ay ve üzeri olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.2.2. Anne-Babaya İlişkin Çeşitli Demografik Bilgilerin Frekans Dağılımı

		Anne (n=300)	%
Annenin Yaşı	23-30	72	23,9
	31-38	164	54,5
	39-50	64	21,3
Annenin Medeni Durumu	Evli	288	95,68
	Boşanmış	6	1,99
	Ayrı	6	1,99
Annenin Eğitim Düzeyi	İlköğretim	52	17,28
	Ortaöğretim	87	28,90
	Yükseköğretim	161	53,49
Annenin Çalışma Durumu	Çalışıyor	110	36,54
	Çalışmıyor	190	63,12
		Baba (n=300)	%
Babanın Yaşı	23-30	19	6,31
	31-38	169	56,15
	39-50	105	34,88
	50 yaş ve üzeri	7	2,33
Babanın Medeni Durumu	Evli	288	95,68
	Boşanmış	6	1,99
	Ayrı	6	1,99
Babanın Eğitim Düzeyi	İlköğretim	44	14,62
	Ortaöğretim	78	25,91
	Yükseköğretim	178	59,14
Babanın Çalışma Durumu	Çalışıyor	299	99,34
	Çalışmıyor	1	0,33

Araştırmaya katılan çocukların annelerinin yaşları 23 ile 50 yaşları arasında, araştırmaya katılan çocukların babalarının yaşları 23 ile 60 yaşları arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan anne- babaların %95,7'si evli, % 2'si boşanmış, %2'si eşinden ayrı yaşamaktadır. Ebeveynlerin öğrenim düzeyi ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir. 300 annenin %17,3'ü ilköğretim, %28,9'u ortaöğretim, %53,5'i yükseköğretim mezunudur.300 babanın %14,6'sı ilköğretim,%25,9'u ortaöğretim, %59,1'i yükseköğretim mezunudur. Bu annelerin %36,5'i çalışmakta, %63,1'i çalışmamaktadır. Babaların ise; %99,3'ü çalışmakta, %0,3'ü çalışmamaktadır.

Tablo 3.2.3. Aileye İlişkin Çeşitli Demografik Bilgilerin Frekans Dağılımı

		Aile (n=300)	%
Ailede Kuralları Kim Belirler	Anne	135	44,85
	Baba	49	16,28
	Ortak	116	38,54
Ailede Kuralları Kim Takip Eder	Anne	190	63,12
	Baba	23	7,64
	Ortak	87	28,90
Aile Yapısı	Çekirdek	277	92,03
	Diğer	23	7,64
Ailedeki Çocuk Sayısı	1 Çocuk	100	33,22
	2 Çocuk	161	53,49
	3 Çocuk	34	11,30
	4 Çocuk ve Üzeri	5	1,66
Ailenin Ortalama Gelir Düzeyi	2001-3500 TL	83	27,6
	3501-5000 TL	140	46,5
	5001 TL ve Üzeri	77	25,6

Araştırmaya katılan ailelerde evde kuralları kimin belirleyip, kimin takip ettiği olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir. Böylece, ailede kuralları %44,9'u anne, %16,3'ü baba, %38,5'i ise ortak olarak belirlenmiştir. Ailede kuralları %63,1'i anne, %7,6'sı baba, %28,9'u ortak olarak takip etmektedir. Araştırmaya katılan ailelerin %92,0'si çekirdek aile, %7,6'sı diğer aile yapısına sahiptir. Ayrıca araştırmaya katılan ebeveynlerin %33,2'si tek çocuğa, %53,5'i iki çocuğa, %11,3'ü üç çocuğa, %1,7'si ise dört çocuk ve üzeri çocuğa sahiptir. Ailenin gelir durumu ise alt (aylık gelir 2000 tl'den az) orta (2001-3500), üst (3501-5000), en üst (5001 tl ve üzeri) olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre ailelerin %27,6'sı orta, %46,5'i üst, %25,6'sı en üst gelire sahiptir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak; Demografik Bilgi Formu, Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği – Kısa Form (ASBÖ-KF; Parenting Styles and Dimensions Questionnaire - Short Version), Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği (Short Temperament Scale for Children), Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF) kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu araştırmada yer alan çocukların ve annelerinin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi almak için geliştirilmiştir. Bu form anne-babanın yaşı, medeni hali, eğitim düzeyi, çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi ve ailedeki çocuk sayısı, ailede kuralları kimin belirlediği, ailede kuralları kimin takip ettiğine ilişkin bilgileri elde etmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği – Kısa Form

Anne-babalık stilleri ve boyutları ölçeği (ASBÖ-KF; Parenting Styles and Dimensions Questionnaire - Short Version) anne-baba tutumlarını değerlendiren bir ölçektir. Anne ya da babalar, kendi çocuklarıyla kurdukları etkileşim örüntülerini değerlendirmektedir. Toplam 32 maddeden oluşan ölçekteki ifadeleri anne ya da babalar “1 = Hiçbir zaman”, “2 = Seyrek”, “3 = Yarı yarıya”, “4 = Çok sık”, “5 = Her zaman” biçiminde değerlendirmektedir. Orjinal ölçek, 62 maddeden oluşmuştur (Robinson, Mandlaco, Olsen ve Hart, 2001). Daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar sonucu, ölçekteki madde sayısı 32’ye indirilmiştir. Kapçı ve Erdinç (2009) 3-13 yaş aralığında çocuğu bulunan anne babaların tutumlarını değerlendiren ve “Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği” (ASBÖ) (Parenting Styles and Dimensions Questionnaire) adı verilen ölçeğin Türk annelerde kullanımının uygunluğunu değerlendirmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu amaca yönelik olarak, bir dizi güvenilirlik ve geçerlik analizleri yapılmıştır. Çocukları 3-13 yaş aralığında bulunan ve Ankara’da yaşayan toplam 507 anne araştırmaya katılmıştır. Annelerin yaş ortalaması 33 (SS=7.12)’tür. Annelerin 88’i ilköğretim, 99’u lise ve 312’si 49 üniversite mezunudur. Aileler gelir durumlarına göre sınıflandırıldığında, 212’si alt, 312’si orta ve 110’u üst gelir grubunda yer almaktadır. Ölçeğin anne formu, baba formu, annenin eşini değerlendirdiği ve babanın eşini değerlendirdiği 4 ayrı versiyonu bulunmaktadır. Bu 4 versiyonun da 3 faktörden oluştuğu bildirilmektedir. Yetkin/demokratik anne babalığı

ölçen 1. faktör “Yetkin” (authoritative) olarak adlandırılmıştır (1. 3. 5. 7. 9. 11. 12. 14.18. 21. 22. 25. 27. 29. 31. maddeler). Örneğin “Çocuğumun duygu ve ihtiyaçlarına duyarlıyım” ifadesi yetkin anne-babalığı ölçmektedir. Yetkeci ya da otoriter anne-babalığı ölçen 2. faktör (authoritarian) ise “2, 4, 6, 10, 13, 16, 19, 23, 26, 28, 30 ve 32.” maddelerden oluşmaktadır. Örneğin “Çocuğumu disipline sokmak için fiziksel cezalandırmayı kullanırım” maddesi yetkeci anne-babalığı değerlendirmektedir. İzin verici (permissive) olarak adlandırılan 3. faktör ise, 8, 15, 17, 20, 24. Maddeler olmak üzere toplam 5 maddeden oluşmuştur. Örneğin “Çocuğumu cezalandıracağımı söylerim ama aslında cezalandırmam” ifadesi izin verici anne-babalığı ölçmektedir. ASBÖ’nün faktör yapısını belirlemek amacı ile Promaks döndürmeli faktör analizi yapılmıştır (n=254). Özgün ölçeğe benzer biçimde varyansın %36’sını açıklayan üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. AFA bulgularının özgün ölçekten en önemli farkı, yetkeci faktörünün alt-faktörü olarak adlandırılan “açıklama yapmama-ceza verme” maddelerinin tümünün “İzin verici” anne-babalık faktörüne yüklenmesidir. Diğer tüm maddeler, özgün ölçekte belirtilen faktörlere yüklenmiştir. Yalnızca bir maddenin (24. Madde) hiçbir faktöre yüklenmediği görülmüştür (<.30). Özgün ölçekte belirtilen model ile, AFA sonuçlarından elde edilen modellerden hangisinin daha uygun olduğunu belirlemek amacı ile farklı bir gruptan (n=253) elde edilen verilerle Maksimum Likelihood DFA yapılmıştır. DFA’ni yorumlamada üç farklı indeksten yararlanılmıştır. Modeller arasındaki farklılığın anlamlılığını değerlendirmeye yönelik analizler, özgün ölçekte önerilen yapının değil, AFA sonucu elde edilen yapının daha uygun olduğunu göstermiştir. Sonuçta üçünü faktör, “İzin verici-açıklama yapmayan” anne baba tutumu olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin, iç-tutarlılığı Cronbach Alfa ile değerlendirilip “yetkeci” olarak adlandırılan birinci faktör için .88, “yetkin” olarak adlandırılan ikinci faktör için .74 ve “izin verici-açıklama yapmama” olarak tanımlanan üçüncü faktör için .64 olarak hesaplanmıştır. Toplam 43 aneden, iki hafta süre ile elde edilen ölçümlerle test-tekrar test kararlılığı değerlendirilmiş ve bu değer .64 (p<.0001) olarak bulunmuştur. Analizler, ASBÖ-KF’nin çocukları 3-13 yaş aralığında bulunan annelerin tutumlarını değerlendirmek amacıyla kullanılabileceğini göstermiştir. Ayrıca, Batı kültürlerinde geliştirilen anne-baba tutum ölçekleriyle Türk annelerde uygunluğunu değerlendiren bu araştırma sonuçları, anne-baba tutumları açısından kültürler-arası benzerliklerin yanı sıra farklılıkların da olabileceğine işaret etmektedir. Analizler sonucu, en önemli farklılığın, izin verici anne-babalık tutumunda olduğunu göstermektedir.

3.3.3. Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği (Short Temperament Scale for Children)

Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği 1989 yılında Prior, Sanson ve Oberklaid tarafından geliştirilmiştir. Yağmurlu ve Sanson (2004) ölçeği Türkçeye uyarlamıştır. Bu ölçek, çocuğun mizaç özelliklerini ölçme amaçlı altıdan bire doğru seçenekleri olan altı dereceli likert tipi bir ölçektir (“1=Hemen hiç”, “2=Sık değil”, “3=Değişken, genelde olmaz” “4=Değişken, genelde olur”, “5=Sık sık”, “6=Hemen her zaman”). Sebatkarlık (persistence), tepkisellik(reactivity), utangaçlık-sıcakkanlılık (approach) ve ritmiklik (rhythmicity) olmak üzere dört alt boyutu bulunan ölçek, 30 maddeden oluşmaktadır. Tepkisellik boyutu, çocuğun belirli bir uyaran veya olaya tepki vermeye hazır olma durumunu ölçer (Çocuğum bir kıyafeti giymek istemediğinde, bağırarak ağlar ya da tartışır). Sebatkârlık boyutu, çocuğun dikkatini bir etkinlik üzerinde yoğunlaştırabilme durumunu ölçer (Çocuğum tamamlamadığı bir aktiviteyi ya da oyunu bırakmayı istemez). Sıcakkanlılık boyutu çocuğun yeni insan ve ortamlara yaklaşma eğiliminin olup olmadığını ölçer (Yabancı yetişkinler evimizi ziyaret ettiğinde, çocuğum hemen dostça davranır ve onlara yaklaşır). Son olarak ritmiklik boyutu ise çocuğun uyku açlık, tuvalet vb. fonksiyonlarının zaman içerisindeki düzenliliğini ölçer (Çocuğumu gece yatağa yatırdığımda uykuya dalması aşağı yukarı aynı zamanı alır).

2, 5, 10, 12, 23, 27 ve 30. maddeler sebatkârlık boyutunu 7, 8, 11, 16, 19, 20, 24, 25 ve 29. maddeler tepkisellik boyutunu; 1, 4, 13, 15, 18, 21 ve 28. maddeler sıcakkanlılık boyutunu; 3, 6, 9, 14, 17, 22 ve 26. maddeler ritmiklik boyutunu ölçmektedir. 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 29 ve 30. maddeler ölçek 1’den 6’ya doğru puanlandığında ters kodlanmaktadır. Her bir alt ölçeğin puanını hesaplamak için o alt ölçekteki maddelerin puanlarının ortalaması alınmaktadır. Boyutlardan alınan yüksek puan sırasıyla, çocuğun yüksek sebatkarlık, yüksek tepkisellik, düşük ritmiklik ve düşük sıcakkanlılık özelliklerine işaret etmektedir. Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği’nin Cronbach alfa değeri sebatkarlık boyutu için .85, tepkisellik boyutu için .82 olarak bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık puanları sıcakkanlılık için .80, tepkisellik için .77, sebatkarlık için .76 ve ritmiklik için .48’dir.

3.3.4. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ -ÖF)

Crick tarafından geliştirilen ve orijinal ismi Preschool Social Behavior Scale-Teacher Form, PSBS-TF olan ölçeğin Türk diline ve kültürüne uyarlama çalışmaları Şen tarafından yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda ölçeğin Türk dili ve kültürüne uyarlanan versiyonunun dört faktörlü olduğu bildirilmiştir (Şen, 2009).

Ölçeğin birinci faktörü açık/fiziksel saldırganlık 2, 5, 7, 12, 14, 17, 20, 23., (Diğerlerine tekme atar ya da vurur), ikinci faktörü, olumlu sosyal davranış, 1, 3, 6, 10, 18, 24, 25. (Paylaşmada ve sırasını takip etmede iyidir), üçüncü faktörü, ilişkisel saldırganlık 4, 8, 11, 15, 21, 22. (Akranı istediğini yapmazsa, onunla oynamayacağını ya da onun arkadaşı olmayacağını söyler) ve dördüncü faktörü, depresif duygulanım 6, 16, 19. Maddelerden (Akranına kızdığına arkasını döner ya da uzaklaşır) oluştuğu belirlenmiştir. Faktörlerden birincisi (fiziksel/açık saldırganlık) ölçeğe ilişkin toplam varyansın %44.10'unu, ikinci faktör (olumlu sosyal davranış) %12.03'ünü, üçüncü faktör (ilişkisel saldırganlık) %8.32'sini ve dördüncü faktör (depresif duygulanım) %5.51'ini açıklamaktadır. Birinci faktörde yer alan maddelerin faktör yük değerleri .97 ile .65 arasında değişirken, bu değerler ikinci faktörde yer alan 7 madde için .80 ile .56, üçüncü faktörde yer alan 6 madde için .83 ile .61 ve dördüncü faktörde yer alan 3 madde için .86 ile .51 arasında değişiklik göstermektedir.

Ölçeğin alt boyutlara ilişkin Cronbach alpha (α) iç tutarlık katsayıları açık/fiziksel saldırganlık alt boyutu için .95, olumlu sosyal davranış alt boyutu için .89, ilişkisel saldırganlık alt boyutu için .90 ve depresif duygulanım alt boyutu için ise .51 bulunmuştur. Test- tekrar test güvenilirlik katsayısının ise; açık/fiziksel saldırganlık alt boyutu için .85, olumlu sosyal davranış alt boyutu için .81, ilişkisel saldırganlık alt boyutu için .73 ve depresif duygulanım alt boyutu için .56 olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, sadece açık/fiziksel saldırganlık ile ilişkisel saldırganlık alt boyutlarına ait veriler toplanmış ve analiz edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Çocukları değerlendirmek üzere öğretmenlere uygulanan ölçekler ile ebeveyn tutumlarını yordamak amacıyla annelere uygulanan envanterlerden elde edilen veriler kodlanarak bilgisayar ortamına girilmiştir. Her bir form kodlanmıştır. Spss 22 İstatistik Programıyla çözümlenmeleri yapılan veriler tablolara dönüştürülerek araştırmaya eklenmiştir.

Değişkenlerin normal dağılımı Kolmogorov-Smirnov testi ile yapılmış ve değişkenlerin normal dağılmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikleri elde etmek için yüzde, frekans, ortalama gibi değerler kullanılırken problem cümlelerine ilişkin bulguları elde etmek için; iki bağımsız grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U Testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırmalarında Kruskal Wallis kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyonların testi içinse Sperman korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

İstatistiki bilgi dahilinde P değeri .05 ve .001 olarak varsayılmıştır. Sonuçların bu değerlerden küçük olması “ilişkinin anlamlılığı” olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmada incelenen amaçlar doğrultusunda anketlerden elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda ortaya çıkan bulgular ve yorumları bulunmaktadır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4.1.1. Fiziksel Saldırganlık ile Anne-Baba Tutumlarına Ait Spearman's Korelasyon Analizi Sonuçları

		Fiziksel Saldırganlık
Yetkin Tutum	R	-,132*
	P	,024
Otoriter Tutum	R	,312**
	P	,000
İzin Verici Tutum	R	,219**
	P	,000

*P<0,05 - **P<0,01

Tablo 4.1.1' de görüldüğü gibi; fiziksel saldırganlık puanı ile otoriter tutum, izin verici tutum alt boyutları puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir (sırasıyla; $r=,312$ $r=,219$ $p<0,01$). Bir diğer deyişle, otoriter ve izin verici anne-baba tutumuna sahip çocuklarda fiziksel saldırgan davranışın yüksek olduğu görülmüştür.

Fiziksel saldırganlık puanı ile yetkin tutum boyutu ($r=-,132$ $p<0,05$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Anne-babalardaki yetkin tutum arttıkça çocuklardaki fiziksel saldırgan davranış azalmaktadır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4.2.1. İlişkisel Saldırganlık ile Anne-Baba Tutumlarına Ait Spearman's Korelasyon Analizi Sonuçları

		İlişkisel Saldırganlık
Yetkin Tutum	R	-,121*
	P	,039
Otoriter Tutum	R	,202**
	P	,001
İzin Verici Tutum	R	,056
	P	,342

*P<0,05 - **P<0,01

Tablo 4.2.1'de görüldüğü gibi; ilişkisel saldırganlık puanı ile yetkin tutum alt boyutu puanı ($r=-,121$ $p<0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönden ilişkili olduğu bulunmuştur. Diğer bir ifade ile yetkin anne-baba tutumuna sahip çocuklarda ilişkisel saldırgan davranışın düşük olduğu görülmektedir.

İlişkisel saldırganlık puanı ile otoriter tutum alt boyutu puanı ($r=,202$ $p<0,01$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Anne-babanın otoriter tutumu arttıkça çocuklardaki ilişkisel saldırgan davranışın artmakta olduğu görülmektedir.

İlişkisel saldırganlık puanı ile izin verici tutum alt boyutu puanı ($r=,056$ $p>,342$) istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4.3.1. Fiziksel Saldırganlık ile Çocuğun Mizaç Özelliklerine Ait Spearman'S Korelasyon Testi Sonuçları

		Fiziksel Saldırganlık
Tepkisellik Boyutu	R	-,240**
	P	,000
Sebatkârlık Boyutu	R	,212**
	P	,000
Sıcakkanlılık Boyutu	R	-,036
	P	,540
Ritmiklik Boyutu	R	,163**
	P	,005

*P<0,05 - **P<0,01

Tablo 4.3.1'de görüldüğü gibi; fiziksel saldırganlık puanı ile sebatkarlık mizaç özelliği ($r=,212$ $p<0,01$), ritmiklik mizaç özelliği ($r=,163$ $p<0,01$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkiye rastlanılmıştır. Bir diğer deyişle, ritmiklik ve sebatkarlık mizaç özelliğine sahip çocuklarda fiziksel saldırgan davranışın artmakta olduğu görülmektedir.

Fiziksel saldırganlık puanı ile tepkisellik mizaç özelliği ($r=-,240$ $p<0,01$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişkiye rastlanılmıştır. Bir başka deyişle, çocuklarda tepkisellik mizaç özelliği arttıkça fiziksel saldırgan davranışın azalmakta olduğu görülmektedir.

Fiziksel saldırganlık puanı ile sıcakkanlılık mizaç özelliği ($r=-,036$ $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4.4.1. İlişkisel Saldırganlık ile Çocuğun Mizaç Özelliklerine Ait Spearman'S Korelasyon Testi Sonuçları

		İlişkisel Saldırganlık
Tepkisellik Boyutu	R	-,024
	P	,687
Sebatkârlık Boyutu	R	,041
	P	,481
Sıcakkanlılık Boyutu	R	-,027
	P	,643
Ritmiklik Boyutu	R	,063
	P	,285

*P<0,05 - **P<0,01

Tablo4.4.1'de görüldüğü gib; ilişkisel saldırganlık puanı ile tepkisellik mizaç özelliği ($r=-,024$ $p>0,05$), sebatkarlık mizaç özelliği ($r=,041$ $p>,481$), sıcakkanlılık mizaç özelliği ($r=-,027$ $p>0,05$), ritmiklik mizaç özelliği ($r=,063$ $p>0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

4.5. Beşinci ve Altıncı Alt Problemlerin Alt Maddelerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4.5.1. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	U	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Kız	133	1,22	0,38			
	Erkek	160	1,51	0,71	13,688	4,407	,000
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	Kız	132	1,87	,63			
	Erkek	160	1,96	,79	10,694	,188	,851
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.1’de görüldüğü gibi, çocukların fiziksel saldırganlık puanının çocuğun cinsiyeti değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda fiziksel saldırganlık boyutunda ($z=4,407$, $p<0,05$) anlamlı farklılık bulunmuştur.

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanı ile çocuğun cinsiyeti değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ilişkisel saldırganlık boyutunda ($z=,188$, $p>0,05$) anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 4.5.2. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Yaşı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	Sd	X ²	P
Fiziksel Saldırganlık	4	32	1,76	,88			
	5	127	1,36	,50	2	17,595	,000
	6	134	1,30	,58			
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X ²	P
İlişkisel Saldırganlık	4	32	1,71	,37			
	5	127	1,92	,66	2	1,359	,507
	6	133	1,97	,82			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.2’de görüldüğü gibi, çocukların ilişkisel saldırganlık puanının çocuğun yaşı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. İlişkisel saldırganlık ile çocuğun yaşı (k-w=1,359, p>0,05) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çocukların fiziksel saldırganlık puanı ile çocuğun yaşı (k-w= 17,595, p<0,05) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu işlemin ardından Kruskall Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Post Hoc Scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 4.5.2.1 Çocukların Fiziksel Saldırganlık Puanının Çocuğun Yaşı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları

	Çocuğun Yaşı (i)	Çocuğun Yaşı (j)	Ortalama Farkları	<i>Sh</i>	<i>P</i>
Fiziksel Saldırganlık	4	5	,39	,115	,004
		6	,45	,115	,000
	5	4	-,39	,115	,004
		6	,06	,072	,653
	6	4	-,45	,115	,000
		5	-,06	,072	,653

Tablo 4.5.2.1’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının hangi gruplar üzerinde farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın çocuğun yaşı 4 yaş, 5 yaş ve 6 yaş grupları aleyhine $p < 0,05$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır.

Tablo 4.5.3. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Doğum Sırası Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	İlk Çocuk	170	1,33	,51			
	Ortanca Çocuk	8	1,31	,20	2	,881	,644
	Son Çocuk	115	1,45	,72			
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	İlk Çocuk	169	1,94	,74			
	Ortanca Çocuk	8	1,89	,93	2	,292	,864
	Son Çocuk	115	1,90	,69			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.3’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının çocuğun doğum sırası değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda fiziksel saldırganlık puanı ile çocuğun doğum sırası (k-w=,881, p>0,05) anlamlı biçimde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanı ile çocuğun doğum sırası değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ilişkisel saldırganlık puanı ile çocuğun doğum sırası (k-w=,292, p>0,05) anlamlı biçimde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.5.4. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Anaokuluna Devam Etme Süresi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	Sd	X ²	P
Fiziksel Saldırganlık	3-8 Ay	122	1,44	,63			
	9-14 Ay	65	1,39	,52			
	15-20 Ay	27	1,47	,56	4	16,578	,002
	21-26 Ay	61	1,26	,66			
	33 Ay ve üzeri	18	1,13	,21			
	Toplam		293				
	Grup	N	X	SS	Sd	X ²	P
İlişkisel Saldırganlık	3-8 Ay	122	1,79	,62			
	9-14 Ay	65	1,86	,54			
	15-20 Ay	27	2,15	,81	4	9,400	,052
	21-26 Ay	61	2,06	,94			
	33 Ay ve üzeri	17	2,25	,70			
	Toplam		292				

*P<0,05

Tablo 4.5.4’de görüldüğü üzere, çocuklardaki ilişkisel saldırganlık puanının çocuğun anaokuluna devam etme süresi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, çocukların ilişkisel saldırganlık puanı (k-w= 9,400,p>0,05) ile çocuğun anaokuluna devam etme süresi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Çocukların fiziksel saldırganlık puanının çocuğun anaokuluna devam etme süresi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, çocukların fiziksel saldırganlık puanı (k-w=16,578, p<0,05) ile anaokuluna devam etme süresi arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu işlemin ardından Kruskall Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Post Hoc Scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 4.5.4.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Anaokuluna Devam Etme Süresi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları

	Çocuğun Anaokuluna Devam Süresi (i)	Çocuğun Anaokuluna Devam Süresi (j)	Ortalama Farkları	<i>Sh</i>	<i>P</i>
Fiziksel Saldırganlık	3-8 Ay	9-14 Ay	0,46	,091	,992
		15-20 Ay	-,02	,126	1,00
		21-26 Ay	,17	,093	,468
		33 Ay ve Üzeri	,30	,150	,388
	9-14 Ay	3-8 Ay	-,04	,091	,992
		15-20 Ay	-,07	,136	,990
		21-26 Ay	,12	,106	,828
		33 Ay ve Üzeri	,25	,158	,614
	15-20 Ay	3-8 Ay	,02	,126	1,000
		9-14 Ay	,07	,136	,990
		21-26 Ay	,20	,137	,698
		33 Ay ve Üzeri	,33	,181	,494
	21-26 Ay	3-8 Ay	-,17	,093	,468
		9-14 Ay	-,12	,106	,828
		15-20 Ay	-,20	,137	,698
		33 Ay ve Üzeri	,12	,159	,956
	33 Ay ve Üzeri	3-8 Ay	-,30	,150	,388
		9-14 Ay	-,25	,158	,614
		15-20 Ay	-,33	,181	,494
		21-26 Ay	-,12	,159	,956

Tablo 4.5.4.1’ de görüldüğü üzere, fiziksel saldırganlık puanının hangi gruplar üzerinde farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Tablo 4.5.5. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Yaşı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup (Anne)	N	X	SS	Sd	X ²	P
Fiziksel Saldırganlık	23-30	68	1,42	,58			
	31-38	162	1,39	,61	2	4,04	,132
	39-50	63	1,30	,55			
	Toplam	293					
	Grup (Anne)	N	X	SS	Sd	X ²	P
İlişkisel Saldırganlık	23-30	68	1,78	,56			
	31-38	162	2,03	,79	2	5,56	,062
	39-50	62	1,79	,64			
	Toplam	292					
	Grup (Baba)	N	X	SS	Sd	X ²	P
Fiziksel Saldırganlık	23-30	17	1,14	,217			
	31-38	167	1,49	,69			
	39-50	102	1,24	,43	3	17,831	,000
	51 ve üstü	7	1,21	,20			
	Toplam	293					
	Grup (Baba)	N	X	SS	Sd	X ²	P
İlişkisel Saldırganlık	23-30	17	1,56	,49			
	31-38	167	2,00	,70			
	39-50	101	1,88	,77	2	8,51	,014
	51 ve üstü	7	1,57	,43			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.5’de görüldüğü üzere, çocuklardaki ilişkisel ve fiziksel saldırganlığın anne-babanın yaşı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, çocuğun fiziksel saldırganlık puanı (k-w=4,047, p>0,05), ilişkisel saldırganlık puanı (k-w=5,566, p>0,05) ile annenin yaşı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Çocuğun fiziksel saldırganlık puanı (k-w= 17,831, p<0,05), ilişkisel saldırganlık puanı(k-w=8,511, p>0,059) ile babanın yaşı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Post Hoc Scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 4.5.5.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Yaşı Çocuğun Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları

	Babanın Yaşı (i)	Babanın Yaşı (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
Fiziksel Saldırganlık	23-30 Yaş	31-38 Yaş	-,34	,149	,146
		39-50 Yaş	-,09	,153	,935
		51 Yaş ve Üzeri	-,06	,263	,996
	31-38 Yaş	23-30 Yaş	,34	,149	,146
		39-50 Yaş	,24	,073	,011
		51 Yaş ve Üzeri	,28	,226	,675
	39-50 Yaş	23-30 Yaş	,09	,153	,935
		31-38 Yaş	-,24	,073	,011
		51 Yaş ve Üzeri	,03	,229	,999
	51 Yaş ve Üzeri	23-30 Yaş	,06	,263	,996
		31-38 Yaş	-,28	,226	,675
		39-50 Yaş	-,03	,229	,999
	Babanın Yaşı (i)	Babanın Yaşı (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
İlişkisel Saldırganlık	23-30 Yaş	31-38 Yaş	-,43	,182	,132
		39-50 Yaş	-,31	,188	,434
		51 Yaş ve Üzeri	-,00	,322	1,00
	31-38 Yaş	23-30 Yaş	,43	,182	,132
		39-50 Yaş	,12	,090	,606
		51 Yaş ve Üzeri	,43	,276	,489
	39-50 Yaş	23-30 Yaş	,31	,188	,434
		31-38 Yaş	-,12	,090	,606
		51 Yaş ve Üzeri	,30	,280	,750
	51 Yaş ve Üzeri	23-30 Yaş	,00	,322	1,00
		31-38 Yaş	-,43	,276	,489
		39-50 Yaş	-,30	,280	,750

Tablo 4.5.5.1’ de görüldüğü üzere, ilişkisel saldırganlık puanının hangi gruplar üzerinde farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın babanın yaşı olan 31-38 yaş ile 39-50 yaş grubu aleyhine $p < 0,05$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamsız bulunmuştur ($p > 0,05$).

Tablo 4.5.6. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup (Anne)	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	İlköğretim	50	1,57	,82			
	Ortaöğretim	85	1,39	,59	2	6,05	,048
	Yüksek Öğretim	158	1,31	,49			
	Toplam	293					
	Grup (Anne)	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	İlköğretim	50	1,95	,83			
	Ortaöğretim	85	1,99	,75	2	,905	,636
	Yüksek Öğretim	157	1,88	,66			
	Toplam	292					
	Grup (Baba)	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	İlköğretim	42	1,64	,88			
	Ortaöğretim	76	1,27	,45	2	6,206	,045
	Yüksek Öğretim	175	1,36	,55			
	Toplam	293					
	Grup (Baba)	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	İlköğretim	42	2,11	,82			
	Ortaöğretim	76	1,78	,68	2	5,179	,075
	Yüksek Öğretim	174	1,94	,70			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.6’de görüldüğü üzere, çocuklardaki ilişkisel saldırganlık puanının anne-babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, İlişkisel saldırganlık puanı ile annenin eğitim düzeyi (k-w=,905,p>0,05) ve babanın eğitim düzeyi (k-w=5,179, p>0,05) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çocuklardaki fiziksel saldırganlık puanının, anne-babanın yaşı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, çocuğun fiziksel saldırganlık puanı ile annenin eğitim düzeyi (k-w= 6,054, p<0,05) ve babanın eğitim düzeyi (k-w=6,206, p<0,05) arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Post Hoc Scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 4.5.6.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları

	Annenin Eğitim Düzeyi (i)	Annenin Eğitim Düzeyi (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
Fiziksel Saldırganlık	İlköğretim	Ortaöğretim	,18	,105	,211
		Yükseköğretim	,26	,096	,025
	Ortaöğretim	İlköğretim	-,18	,105	,211
		Yükseköğretim	,07	,079	,637
	Yükseköğretim	İlköğretim	-,26	,096	,025
		Ortaöğretim	-,07	,079	,637
	Babanın Eğitim Düzeyi (i)	Babanın Eğitim Düzeyi (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
Fiziksel Saldırganlık	İlköğretim	Ortaöğretim	,37	,113	,004
		Yükseköğretim	,28	,101	,020
	Ortaöğretim	İlköğretim	-,37	,113	,004
		Yükseköğretim	-,09	,080	,531
	Yükseköğretim	İlköğretim	-,28	-,101	,020
		Ortaöğretim	,09	,080	,531

Tablo 4.5.6.1’de görüldüğü üzere, fiziksel saldırganlık puanının hangi gruplar üzerinde farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın annenin eğitim düzeyi olan ilköğretim ve yükseköğretim grubu ile babanın eğitim düzeyi olan ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim grupları aleyhine $p < 0,05$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır.

Tablo 4.5.7. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Medeni Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup (Anne)	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	Evli	281	1,37	,59			
	Boşanmış	6	1,87	,95	2	,566	,754
	Ayrı	6	1,29	,35			
	Toplam	293					
	Grup (Anne)	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	Evli	280	1,89	,71			
	Boşanmış	6	2,00	,00	2	14,919	,001
	Ayrı	6	3,16	,25			
	Toplam	292					
	Grup (Baba)	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	Evli	281	1,37	,59			
	Boşanmış	6	1,87	,95	2	,566	,754
	Ayrı	6	1,29	,35			
	Toplam	293					
	Grup (Baba)	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	Evli	280	1,89	,71			
	Boşanmış	6	2,00	,00	2	14,919	,001
	Ayrı	6	3,16	,25			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.7’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının anne-babanın medeni durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Fiziksel saldırganlık puanı ile annenin medeni durumu (k-w=,566, p>0,05), babanın medeni durumu (k-w= ,566, p>0,05) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çocuğun ilişkisel saldırganlık puanının anne-babanın medeni durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, ilişkisel saldırganlık puanı ile annenin medeni durumu (k-w= 14,919, p<0,05) ve babanın medeni durumu (k-w= 14,919, p<0,05) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu işlemin ardından Kruskall Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Post Hoc Scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 4.5.7.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Medeni Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları

	Annenin Medeni Durumu (i)	Annenin Medeni Durumu (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
İlişkisel Saldırganlık	Evli	Boşanmış	-,10	,290	,939
		Ayrı	-1,2	,290	,000
	Boşanmış	Evli	,10	,290	,939
		Ayrı	-1,0	,406	,017
	Ayrı	Evli	1,2	,290	,000
		Boşanmış	1,1	,406	,017
	Babanın Medeni Durumu (i)	Babanın Medeni Durumu (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
İlişkisel Saldırganlık	Evli	Boşanmış	-,10	,290	,939
		Ayrı	-1,2	,290	,000
	Boşanmış	Evli	,10	,290	,939
		Ayrı	-,1,1	,406	,017
	Ayrı	Evli	1,2	,290	,000
		Boşanmış	1,1	,406	,017

Tablo 4.5.7.1’de görüldüğü üzere, ilişkisel saldırganlık puanının hangi gruplar üzerinde farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın annenin medeni durumu olan Evli-Ayrı ve Boşanmış-Ayrı grubu ile babanın medeni durumu olan Evli-Ayrı ve Boşanmış-Ayrı grupları aleyhine $p<0,05$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır.

Tablo 4.5.8. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Çocuğun Aile Yapısı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney-U Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	U	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Çekirdek	270	1,35	,37			
	Diğer	23	1,67	,70	3,79	1,84	,066
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	Çekirdek	269	1,90	,70			
	Diğer	23	2,13	,92	3,460	,947	,344
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.8’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının çocuğun aile yapısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, fiziksel saldırganlık puanı (z=1,841, p>0,05) ile çocuğun aile yapısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanının çocuğun aile yapısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, ilişkisel saldırganlık puanı (z=,947, p>0,05) ile çocuğun aile yapısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 4.5.9. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailedeki Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	Sd	X ²	P
Fiziksel Saldırganlık	1	97	1,29	,48			
	2	157	1,36	,56			
	3	34	1,52	,58	3	8,926	,030
	4 ve üzeri	5	2,57	1,76			
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X ²	P
İlişkisel Saldırganlık	1	96	2,11	,82			
	2	157	1,77	,59			
	3	34	2,04	,66	3	13,243	,004
	4 ve üzeri	5	2,20	1,49			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.9’de görüldüğü üzere, çocuklardaki fiziksel saldırganlık puanının ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda fiziksel saldırganlık puanı ile ailedeki çocuk sayısı (k-w=13,243, p<0,05) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu işlemin ardından Kruskall Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Post Hoc Scheffe testi uygulanmıştır.

Çocuklardaki ilişkisel saldırganlık puanının ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ilişkisel saldırganlık puanı ile ailedeki çocuk sayısı (k-w= 8,926, p<0,05) arasında da istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu işlemin ardından Kruskall Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Post Hoc Scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 4.5.9.1 Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailedeki Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Post Hoc Scheffe Testi Sonuçları

	Ailedeki Çocuk Sayısı (i)	Ailedeki Çocuk Sayısı (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
Fiziksel Saldırganlık	1 Çocuk	2 Çocuk	-,07	,074	,791
		3 Çocuk	-,22	,114	,264
		4 Çocuk ve Üzeri	-1,2	,264	,000
	2 Çocuk	1 Çocuk	,07	,074	,791
		3 Çocuk	-,15	,109	,575
		4 Çocuk ve Üzeri	-1,0	,261	,000
	3 Çocuk	1 Çocuk	,22	,114	,264
		2 Çocuk	,15	,109	,575
		4 Çocuk ve Üzeri	-1,0	,276	,003
	4 Çocuk ve Üzeri	1 Çocuk	1,2	,264	,000
		2 Çocuk	1,2	,261	,000
		3 Çocuk	1,0	,276	,003
	Ailedeki Çocuk Sayısı (i)	Ailedeki Çocuk Sayısı (j)	Ortalama Farkları	Sh	P
İlişkisel Saldırganlık	1 Çocuk	2 Çocuk	,34	,091	,003
		3 Çocuk	,07	,141	,964
		4 Çocuk ve Üzeri	-,08	,324	,996
	2 Çocuk	1 Çocuk	-,34	,091	,003
		3 Çocuk	-,27	,133	,250
		4 Çocuk ve Üzeri	-,42	,321	,622
	3 Çocuk	1 Çocuk	,07	,141	,964
		2 Çocuk	,27	,133	,250
		4 Çocuk ve Üzeri	-,15	,339	,976
	4 Çocuk ve Üzeri	1 Çocuk	,08	,324	,996
		2 Çocuk	,42	,321	,622
		3 Çocuk	,15	,339	,976

Tablo 4.5.9.1’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının hangi gruplar üzerinde farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın ailedeki çocuk sayısı 1 çocuk, 3 çocuk, 4 çocuk ve üzeri grupları aleyhine $p < 0,05$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır. Yine Tablo 4.5.9.1’ de görüldüğü üzere, çocukların ilişkisel saldırganlık puanının hangi gruplar üzerinde farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Post Hoc Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın ailedeki çocuk sayısı 1 ve 2 çocuk grubu aleyhine $p < 0,05$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır.

Tablo 4.5.10. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Anne-Babanın Çalışıp Çalışmama Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

	Grup (Anne)	N	X	SS	U	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Çalışıyor	110	1,30	,47			
	Çalışmıyor	183	1,42	,65	11,085	1,517	,129
	Toplam	293					
	Grup (Anne)	N	X	SS	Sd	X ²	P
İlişkisel Saldırganlık	Çalışıyor	110	1,83	,72			
	Çalışmıyor	182	1,97	,72	11,600	2,284	,022
	Toplam	292					
	Grup (Baba)	N	X	SS	U	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Çalışıyor	292	1,38	,59			
	Çalışmıyor	1	1,37		198,500	,648	,642
	Toplam	293					
	Grup (Baba)	N	X	SS	Sd	X ²	P
İlişkisel Saldırganlık	Çalışıyor	291	1,92	,72			
	Çalışmıyor	1	2,33		214,0	,816	,534
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.10’da görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının anne-babanın çalışma durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, fiziksel saldırganlık puanı (z=1,517 p>0,05) ile annenin çalışma durumu, çocuğun fiziksel saldırganlık puanı (z=,648, p>0,05) ile babanın çalışma durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur.

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanının anne-babanın çalışma durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ilişkisel saldırganlık puanı (z=2,284 p>0,05) ile annenin çalışma durumu, ilişkisel saldırganlık puanı (z=,816, p>0,05) ile babanın çalışma durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 4.5.11. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	2001 - 3500 TL	81	1,41	,57			
	3501 - 5000 TL	135	1,42	,68	2	5,44	,066
	5001 ve üzeri TL	77	1,25	,41			
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	2001 - 3500 TL	81	1,81	,68			
	3501 - 5000 TL	134	2,00	,74	2	4,44	,108
	5001 ve üzeri TL	77	1,89	,71			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.11’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, çocukların fiziksel saldırganlık puanı (k-w= 5,44, p>0,05) ile ailenin gelir düzeyi arasından anlamlı bir farklılık yoktur.

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, çocukların ilişkisel saldırganlık puanı (k-w= 4,44, p>0,05) ile ailenin gelir düzeyi arasından anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 4.5.12. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailede Kuralları Kim Belirler Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskall Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	Anne	131	1,38	,62			
	Baba	46	1,41	,67	2	,143	,931
	Ortak	116	1,36	,53			
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	Anne	131	1,93	,70			
	Baba	45	1,97	,74	2	,688	,709
	Ortak	116	1,89	,74			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.12’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının ailede kuralları belirleyen kim olduğu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda fiziksel saldırganlık puanı ile ailede kuralları belirleyen (k-w=,143, p>0,05) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanının ailede kuralları belirleyen kim olduğu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskall Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ilişkisel saldırganlık puanı ile de ailede kuralları belirleyen (k-w=,688 p>0,05) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.5.13. Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlık Puanlarının Ailede Kuralları Kim Takip Eder Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
Fiziksel Saldırganlık	Anne	183	1,40	,65			
	Baba	23	1,40	,51	2	2,63	,267
	Ortak	87	1,32	,49			
	Toplam	293					
	Grup	N	X	SS	Sd	X²	P
İlişkisel Saldırganlık	Anne	182	1,92	,66			
	Baba	23	1,81	,68	2	,635	,728
	Ortak	87	1,98	,84			
	Toplam	292					

*P<0,05

Tablo 4.5.13’de görüldüğü üzere, çocukların fiziksel saldırganlık puanının ailede kuralları kimin takip ettiği değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda fiziksel saldırganlık puanı ile ailede kuralları takip eden (k-w=2,63, p>0,05) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanının ailede kuralları kimin takip ettiği değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ilişkisel saldırganlık puanı ile de ailede kuralları takip eden (k-w=,635, p>0,05) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın bulgularının yorumlanması ve alanda yapılan benzer çalışmalar ile sonuçlarının karşılaştırılması yer almaktadır. Araştırma değişkenlerinin kendi içindeki ilişkisinin ele alınmasının yanı sıra demografik değişkenlerin anlamlı farklılıklar gösterip göstermediği de ayrıca ele alınmıştır.

1. Araştırmaya katılan çocukların toplamının (300), 138'i (%45,85) kız, 162'si (%53,82) ise erkek cinsiyetindedir. Araştırmaya katılan erkek çocuk sayısının kız çocukların sayısından fazla olduğu görülmektedir.
2. Araştırmaya katılan çocukların en çok içinde bulunduğu yaş grubu 5 (%42,19) yaş ve 6 (44,85) yaş olduğu görülmektedir (262).
3. Araştırmaya katılan çocukların doğum sıraları, %57,48'i ilk çocuk, %2,66'ı ortanca çocuk, %39,53'ü son çocuk olarak belirlenmiştir Araştırmaya katılan çocukların doğum sırasının en fazla olduğu grubun 173'ü ilk çocuk (57,48) olduğu görülmektedir.
4. Araştırmaya katılan çocuğun anaokuluna devam etme süresi %42,52'si 3-8 ay, %21,59'u 9-14 ay, %8,97'si 15-20 ay, %20,27'si 21-26 ay ve %6,31'i ise 33 ay ve üzeri olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocuğun anaokuluna devam süresi oranı en fazla 3-8 ay (%42,52) olduğu görülmektedir.
5. Araştırmaya katılan anne-babaların %95,7'si evli, % 2'si boşanmış, %2'si eşinden ayrı yaşadığı görülmektedir.
6. Araştırmaya katılan annelerde ortaöğretim eğitim düzeyi oranı babalardan daha yüksek iken (%28,90) babalarda yükseköğretim eğitim düzeyi oranı annelerden daha yüksek (%59,14) olduğu görülmektedir.
7. Babaların çalışma durumu oranı annelerin çalışma durumu oranından daha yüksektir (%99,34).

8. Araştırmaya katılan annelerin en çok içinde bulunduğu yaş aralığının 31-38 (%54,5) yaş, babaların en çok içinde bulunduğu yaş aralığının 31-38 (%56,15) yaş olduğu görülmektedir.
9. Araştırmaya katılan ailelerde; ailede kuralların %44,9'u anne tarafından,%16,3'ü baba tarafından, %38,5'i ise ortak kararlarla belirlenmekte olduğu görülmektedir.
10. Araştırmaya katılan ailelerde; ailede kuralların %63,1'i anne tarafından, %7,6'sı baba tarafından belirlendiği, %28'inde ise ortak takip edildiği görülmektedir.
11. Araştırmaya katılan anne-babanın %33,2'si tek çocuğa, %53,5'i iki çocuğa, %11,3'ü üç çocuğa, %1,7'si ise dört çocuk ve üzeri çocuğa sahip olduğu görülmektedir.
12. Araştırmaya katılan ailelerin %92,0'si çekirdek aile yapısına, %7,6'sı diğer (geniş ve tek ebeveynli) aile yapısına sahip olduğu görülmektedir.
13. Araştırmaya katılan ailelerin %27,6'sı orta, %46,5'i üst, %25,6'sı en üst ortalama ekonomik gelire sahip olduğu görülmektedir.
14. Çocuğun fiziksel saldırganlık puanı ile otoriter tutum puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Otoriter anne-baba tutumuna sahip çocuklarda fiziksel saldırgan davranışın yüksek olduğu görülmektedir. Alan yazın incelendiğinde elde edilen bu bulguyu destekleyen çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Erdinç (2009) tarafından yapılan çalışmada annenin otoriter tutumu arttıkça çocuklarda görülen fiziksel saldırganlığın arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada fiziksel saldırgan davranış ile izin verici tutum alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. İzin verici anne-baba tutumuna sahip çocuklarda fiziksel saldırgan davranışın yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan bir araştırmada annenin aşırı izin vericiliği arttıkça çocukluk döneminde görülen fiziksel saldırganlığın da arttığı bulunmuştur (Olweus, 1980).

Araştırmanın sonucuna göre, ilişkisel saldırgan davranış ile otoriter tutum alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmüştür. Bu bulguyu destekler nitelikte alan yazını incelendiğinde Casas, Weigel, Crick, Ostrov, Woods, Jansen Yeh ve Huddleston-Casas (2006)'ın yapmış olduğu çalışmada ise anne ve babanın otoriter tutumunun çocuklarda görülen ilişkisel saldırgan davranışları arttırdığı tespit edilmiştir. Kulaksızoğlu (2000) da aile ortamında, ebeveynlerin otoriter tutumuyla ezilen ve cezaya maruz kalan çocukların, ev dışında saldırgan

davranışlarda bulunabileceklerini ifade etmiştir. Çünkü aile içinde sergilenen otoriter tutum karşısında çocukta güçlü olan tarafın diğerini ezeceğine ilişkin bir yargı oluşmaktadır. Böyle bir yargı sonucunda, çocuğun sosyal ilişkilerinde, karşılaştığı problemlerin çözümünde sıklıkla saldırgan davranışlara başvurabildiği ve sonuç olarak otoriter tutum ile saldırganlık arasında doğru orantı olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

Bu çalışmada ilişkisel saldırgan davranış ile izin verici anne-baba tutumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmazken Casas v. diğ.(2006)'nin yapmış olduğu çalışmada anne ve babanın izin verici tutumunun, çocuklarda görülen ilişkisel saldırgan davranışları arttırdığı saptanmıştır. Bir diğer çalışmada ise; çocuğa ailesi tarafından uygulanan davranışsal ve psikolojik kontrol sonucunda sergilenen aşırı koruyucu tutum düşük düzeyde olduğunda, çocukların saldırgan davranışlarında azalma görüldüğü belirtilmiştir (Aunola, Nurmi, 2005).Sonuç olarak; bulgularımız ile yapılan çalışmalar örtüşmektedir.

15. Çocuğun fiziksel saldırganlık puanı ile çocuğun sebatkarlık mizaç özelliği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Sebatkarlık mizaç özelliği arttıkça fiziksel saldırgan davranış düzeyi artmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca fiziksel saldırgan davranış ile ritmiklik mizaç özelliği arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki ritmiklik mizaç özelliği arttıkça fiziksel saldırgan davranış düzeyinin artmakta olduğunu göstermektedir. Erdinç (2009) tarafından yapılan çalışmada, çocuklar için kısa mizaç ölçeğinin alt boyutlarından olan sebatkarlığın, çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı etkilediği tespit edilmiştir. Sebatkarlık puanı azaldıkça, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık artmaktadır. Bu bulgu, sabırsız olan çocukların daha kolay öfkelenediklerini ve çevrelerine olumsuz tepkiler gösterdiklerini işaret etmektedir. Başladığı işi bitiren çocukların konsantre olmakta daha az sorun yaşadıkları ve sakin bir biçimde işlerine devam ettiklerinden dolayı çevrelerine daha az saldırgan davranış gösterdikleri düşünülebilir.
16. Çocuğun ilişkisel saldırganlık puanı ile çocuğun mizaç özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Ancak Erdinç (2009)'un yaptığı çalışmada, çocuklar için kısa mizaç ölçeğinin alt boyutlarından sıcakkanlılık mizaç özelliği ile çocuklarda görülen ilişkisel saldırganlık arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sıcakkanlılık mizaç özelliği arttıkça ilişkisel saldırganlık düzeyi azaldığı görülmüştür. Sıcakkanlılık mizaç özelliği alt boyutu çocuğun yeni insan ve ortamlara yaklaşma eğiliminin olup olmadığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Aynı araştırmada, sıcakkanlılığın, ilişkisel saldırganlığına etkisi bulunması, sıcak ve rahat çocukların çevrelerine daha olumlu baktıklarına, uyumlu olmalarına işaret edebilir. Çocuğun sosyal gelişimine etki eden mizacın, çocuğun çevresini nasıl algılayıp tepki verdiğini belirlemesi yolu ile oluştuğu düşünülmektedir. Yapılan birçok araştırmada, mizacın çocuğun sosyal davranışlarında etkili olduğu saptanmıştır (Russle, Hart, Robinson ve Olsen, 2003).

Rothbart ve arkadaşları (1994), tarafından yapılan çalışmada başladıkları bir işi bitirmeye çabalayan ve dikkatini uzun süre bir iş üzerinde yoğunlaştırabilen sebatkar çocuklar, diğer insanlardan gelen işaretlere daha fazla dikkat edip ve diğer insanların zihin durumlarını daha iyi anlamakta oldukları görülmektedir. Bu durum sebatkar çocukların olumlu sosyal davranış göstermeleri gereken durumları daha kısa zamanda ve daha doğru bir şekilde algılamalarına sebep olabilir. Sebatkârlık ve sıcakkanlılık mizaç özelliği fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranış düzeyi ile ilişkisini inceleyen araştırmaların sayısı sınırlı olsa da, bulgular sebatkârlık, sıcakkanlılık, ritmiklik ve tepkisellik mizaç özelliklerinin olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmamızda, fiziksel saldırgan davranış ve mizaç özellikleri ile ilişkisel saldırganlık davranış ve mizaç özelliklerinin ilişkisini gösteren bulgular alan yazındaki bulgularla örtüşmektedir.

17. Çocuğun fiziksel saldırganlık puanının çocuğun cinsiyeti değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaştığı bulgulanmıştır. Erkek çocuklarının kız çocuklarından daha fazla fiziksel saldırgan davranış düzeyine sahip oldukları saptanmıştır. Bu araştırmadaki cinsiyete ilişkin sonuçlar ile alan yazınında bulunan okul öncesi dönem çocuklarıyla yapılan saldırganlık araştırmalarının cinsiyet değişkenine ilişkin bulgularını destekler biçimdedir.

Daha önce yapılmış araştırmalarda erkek çocuklarının fiziksel saldırganlık davranışını kız çocuklarına göre daha fazla başvurdukları saptanmıştır (Branscum, 2001; Craig ve Pepler, 1995; Gropper ve Froschl, 2000; Karaca, Gündüz ve Aral, 2011; Marshall, 2007; Monks, Ortega Ruiz ve Torrado Val, 2002; Monks, Smith ve

Swettenham, 2005; Ostrov ve Keating, 2004; Özbey ve Alisinanoğlu, 2009; Özkan ve Çifci, 2010; Perren, 2000; Şen, 2009; Wonderlich, 2007).

Bir başka araştırmada ise erkek çocukların kas gücünü göstererek kaba kuvvete başvurma davranışı, amacına ulaşmayı hedefleyen çizgilere sahip oldukları (Şen, 2009); çocuklar ve öğretmenler ile yapılan değerlendirmeler ise erkek çocukların kız çocuklara göre daha fazla saldırgan davranışlar gösterdikleri saptanmıştır (Monks, Palermi, Ortega ve Costabile, 2011; Salmivalli ve Peets, 2009). Çocukların ilişkisel ve fiziksel saldırgan davranışları daha fazla sergilemelerinin nedeni öğretmenleri tarafından baskın olarak algılandığı bulgulanmıştır (Ostrov ve Keating, 2004). Bunun nedeni erkek çocuklarının fiziksel güçlerinin daha fazla olduğunu ve bunu etkili bir şekilde kullandıkları gösterilmiştir (Björkqvist, Österman ve Kaukiainen, 2000). Fiziksel saldırganlığın erkek çocukları tarafından daha fazla gösterilmesinin nedeni cinsiyete göre fiziksel gücün değiştiği şeklinde yorumlana bilinir. Başka araştırmalarda ise erkek çocuklarının fiziksel, kız çocuklarının ise ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha fazla göstermeleri (Ostrov ve Keating, 2004) ile erkek çocuklarının saldırgan davranışları genel olarak daha fazla göstermeleri (Monks, Palermi, Ortega ve Costabile, 2011) bu araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

İlişkisel saldırganlık davranışlarının fark edilip fiziksel olarak görünürde bir zarara neden olmaması için çok daha fazla dikkat gerektirmektedir. Fiziksel saldırganlık gözlemci tarafından kolay fark edilebilirken ilişkisel saldırganlık fiziksel saldırganlığa oranla daha dikkatli bir gözlemlerle fark edilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin daha çok odaklandığı konu ise fiziksel saldırganlıktır. Bu sebeple öğretmenlerin OÖSDÖ-ÖF’de ilişkisel saldırganlık ile ilgili maddeleri doldurulması istenirken, bunların saldırgan davranışlar olmadığını varsayarak saldırganlığı sadece fiziksel saldırganlık davranışı ile eşleştirdikleri ve ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha masum gördükleri düşünülmektedir (Uysal ve Dinçer, 2013).

18. Çocuğun fiziksel saldırganlık puanının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı biçimde farklılaştığı bulgulanmıştır. Fray ve Mark (1987) saldırgan bireylerin yetişmesinin nedenini eğitim seviyesi düşük olan ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı ilişki kuramadıklarından dolayı olduğunu belirtmektedirler.

Daha önce farklı zamanlarda yapılmış Nagin ve Tremblay (2001) ile Dizman (2003)'ın çalışmalarında anaokulunda fiziksel saldırganlık gösteren erkek çocukların, düşük eğitim düzeyine sahip annelerin çocukları olduğu ve ilerleyen yıllarda bu çocukların aynı düzeyde saldırgan davranışlar göstermeyi sürdürdükleri ortaya çıkmıştır.

Babanın eğitim düzeyi değişkenine göre çocuğun fiziksel saldırganlık boyutu puanını farklılaşmaktadır. Yapılan araştırmada, çocukların babalarının evde olumsuz rol model ve düşük eğitim düzeyine sahip olmaları çocukların fiziksel saldırganlık davranışlarını arttırıcı bir neden olduğu görüldüğü saptanmıştır (Sim ve Org, 2005; Dizman 2003). Perren v. diğ. (2009) tarafından yapılan bir araştırmada düşük eğitim düzeyine sahip anne-babanın çocuklarının zorbalığa uğrama risklerinin daha fazla olduğunu ayrıca belirtilmiştir.

Araştırmamızdaki söz konusu farklılığın, annenin eğitim düzeyi olan ilköğretim grubu ve yükseköğretim grubu ile babanın eğitim düzeyi olan ilköğretim grubu ve yükseköğretim grupları arasında olduğu görülmektedir. Yapılan bir diğer çalışmada ise; yüksek eğitim düzeyine sahip anne-babanın çocuklarının diğer çocuklara göre nispeten daha fazla ilişkisel saldırganlık gösterdiği belirtilmiştir (Karaca, Gündüz, Aral, 2011).

Bu çalışmaların ortak paydası; ebeveynlerden en az birinin düşük eğitim düzeyine sahip olması, çocukların farklı türde saldırgan davranışları sergilemesinin nedeni olarak sayılabilir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocukları için uyguladıkları disiplin yöntemleri arasında yetiştirme davranış ve tutumlarında bir farklılık olabileceği, çocuklarını ilişkisel olarak yıpratılabildikleri düşünülmektedir. Bununla beraber çocuklar ebeveynlerinin problem çözme metotlarını gözlemleyip sınıflarında da bu gözlemlerini deneme yoluyla, ilişkisel saldırganlığı daha fazla kullanabildikleri düşünülmektedir.

19. Çocuğun fiziksel saldırganlık puanının ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı biçimde farklılaştığı bulgulanmıştır. Bu bulguyla eşdeğer sonuca sahip olan çalışma ise; farklı yaş dönemleri olsa bile çocuk sayısı arttıkça çocuklarda görülen istenmeyen bazı davranışların arttığını gösteren ve bunun nedenini, ailelerin çocuklarına yaklaşım tarzları, cinsiyet farklılıkları, çocukların ortamlarını diğer kardeşleri ile paylaşmak zorunda olmaları durumundan

kaynaklandığı şeklinde açıklamalar yer almaktadır (Güngör, 1995; Yörükoğlu, 1997; Bulut, 2000'den akt: Olcay, 2008: 141).

20. Çocuğun fiziksel saldırganlık puanının yaş değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı biçimde farklılaştığı bulgulanmıştır. Çocuğun yaşı arttıkça fiziksel saldırgan davranış puan ortalamasının azalmakta olduğu görülmektedir. Bu bulguyu destekleyen çalışma ise; Şen (2009) tarafından yapılan çalışmada, fiziksel saldırganlığın yaş değişkenine göre farklılaşmadığı görülürken ilişkisel saldırganlığın bu değişkene göre farklılaştığı ve 6 yaşındaki çocukların daha çok ilişkisel saldırganlık davranışlarına başvurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Swit ve McMaugh (2012) tarafından yapılan çalışmada ise 4,5 yaşından büyük çocukların daha fazla ilişkisel saldırganlık davranışlarına başvurdukları belirlenmiştir. Ayrıca Ogelman ve Sarıkaya (2013) tarafından yapılan çalışmada da okul öncesi eğitim almış çocukların saldırganlık düzeyleri ve akran şiddetine maruz kalma düzeyleri 6 yaşta düşüş gösterdiği tespit edilmiştir.
21. Çocuğun fiziksel saldırganlık puanının anaokuluna devam etme süresi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaştığı bulgulanmıştır. Söz konusu farklılığın çocuğun anaokuluna devam etme süresi arttıkça çocuğun fiziksel saldırganlık boyutu puan ortalamasında düşüşler gözlenirken, ilişkisel saldırganlık boyutu puan ortalamasında ise, anaokuluna devam etme süresinin önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Herhangi bir okul öncesi eğitim kurumuna devam etmeyen çocukların devam eden çocuklara göre daha saldırgan olduklarının tespit edilmesi (Kadan 2010) de araştırmamızın bulgusunu destekler niteliktedir. Fiziksel saldırganlık açısından böyle bir sonucun çıkmasının nedeni, öğretmenlerin, okul öncesi eğitim programında sosyal duygusal gelişim alanında yer alan kazanımlara yönelik yaptığı etkinliklerin etkili olduğu yönünde yorumlanabilir. Bir diğer deyişle, çocuğun gelişimine katkısı büyük olan aile çocuğun gelişimindeki önemli tek unsur olmadığı görülmektedir. Birçok sistemle iç içe geçmiş olan aile olmasına karşın, çocukla birlikte aileyi de etkileyen bir diğer önemli sistem de okuldur. Okul toplum ile ilişkidir. Bundan dolayı çocuğun sağlıklı ve çok yönlü gelişimi için okul ve ailenin işbirliği çok önemlidir. Bu iş birlik, öğretmen ile anne-babanın çocuğun gelişimini birlikte takip ederek desteklemesini ve öğrenilenlerin pekiştirilerek sorumlulukların paylaşımını sağlar (Bronfenbrenner 1979, akt: Sucuka ve Kimmet, 2003).

BÖLÜM VI

6. ÖNERİLER

1. Türkiye’de okul öncesi dönem çocuklarının sergilediği saldırganlığı araştıran çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çocuklarda saldırganlık gibi olumsuz davranışların erken yaşta belirlenmesi, uyum problemlerinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca önleme çalışmaları için bu davranışları incelemek çok önemlidir. Saldırganlığın olumsuz etkilerinin iyileştirilmesi için, bu davranışlara neden olan değişkenlerin bilinmesi gerekir. Bu araştırmada okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın görülmesinde anne-babaya ve çocuğa ilişkin çeşitli değişkenler, anne-baba tutumu ve çocukların mizaç özelliklerinin ilişkisi incelenmiştir.
2. Bu araştırmada, erkek çocuklarının, kız çocuklarına göre daha yüksek düzeyde fiziksel ve ilişkisel saldırganlık düzeyi puanına sahip olduğu belirlenmiştir. Erkek çocuklarının neden daha yüksek düzeyde saldırgan davranışlar sergilediği araştırılabilir. Ayrıca, erkek çocuklarına kız çocuklarına göre saldırganlık davranışını öğrenme ve sergilemeleri bakımından hangi farklı tutumlarla yetiştirildiği ayrı bir araştırma konusu olabilir.
3. Baundra’ya göre bir çocuk ne zaman, nasıl ve kime karşı saldırgan bir şekilde davranacağını anne-babalarından, arkadaş gruplarından ve kitle iletişim araçlarından öğrenir (Geçtan 1993). Çocukların rol modelleri genelde öğretmenleri olmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak çocukta saldırganlık düzeyi ile çocuğun öğretmenine karşı tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapılabilir.
4. Bu araştırmada, çocukların sergilediği fiziksel ve ilişkisel saldırganlık düzeyi, öğretmen değerlendirmelerine göre belirlenmiştir. Çocukların aile ve diğer ortamlarda sergilediği saldırganlığın da incelenmesi, bu alanda çocukların neden eğitim kurumlarında ya da eğitim kurumları dışındaki ortamlarda saldırganlık davranışı sergilediğine ilişkin zengin bilgiler sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Aksoy, A. B. (2005). Farklı Kùltùrlerde Ebeveynlik. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13 (2), 333-338.

Aktaş, V., şahin, D. ve Aydın O. (2005). Saldırđan Olan ve Olmayan Çocuklarda Düşmanca Niyet Yükleme Yanlılığının Cinsiyete Bağlı Olarak İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 57-59.

Alisinanoğlu, F. ve Kesicioğlu, O. S. (2010). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Davranış Sorunlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Giresun İli Örneği). *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1), 93-110.

Amodei, N. ve Scott, A. A. (2002). Psychologists' Contribution to the Prevention of Youth Violence. *The Social Science Journal*, 39, 511-526.

Archer, J. (2001). *A Strategic Approach to Aggression*. *Social Development*, 10(2), 267-271.

Aunola, K., & Nurmi, J. E. (2005). *The role of parenting styles in children's problem behavior*. *Child Development*, 76 (6), 1144-1159.

Ayan, S. (2007). Aile İçinde şiddete Uğrayan Çocukların Saldırđanlık Eğilimleri. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 206-214.

Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*, New Jersey: Prentice-Hall.

Bandura, A. ve Walters, R. (1963). *Social Learning and Personality Development*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Baumrind, D. (1971). *Current Patterns of Parental Authority*. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-102.

Bilgin, N. (1988). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 48.

Björkqvist, K., Österman, K. & Kaukiainen, A. (2000). *Social Intelligence-Empathy= Aggression?* *Aggression and Violent Behavior*, 5(2), 191-200.

Boxer, P. ve Tisak, M.S. (2005). *Children's beliefs about the continuity of aggression*. *Aggressive Behavior*, 32 (2), 172-188.

Brier, N. (1995). "Predicting Antisocial Behavior in Youngsters Displaying Poor Academic Achievement: A Review of Risk Factors", *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 16, 271-276.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Buss, A.H. (1961). *The Psychology of Aggression*, New York ve London: John Wiley ve Sons. Inc..

Cairns, R. B., Cairns, B. D., Neckerman, H. J., Ferguson, L. L. ve Garipey, J.-L. (1989). *Growth and Aggression: Childhood to early adolescence*. *Developmental Psychology*, 25(2), 320–330.

Calzada, E.J, Eyberg, S.M. ve Rich, B. (2004). Parenting Disruptive Preschoolers: Experiences of Mothers and Fathers. *Journal Abnormal Psychology*, 32, 203-213.

Casas, J. F., Weigel, S. M., Crick, N. R., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen Yeh, E. A. & Huddleston-Casas, C. A. (2006). *Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts*. *Applied Developmental Psychology*, 27, 209-227.

Chang, L., Lei, L. Li, K. K., Liu, H., Guo, B., Wang Y., Fung K. Y. (2005). Peer Acceptance and Self-Perceptions of Verbal and Behavioral Aggression and Social Withdrawal. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 48-57.

Coie, J. D., & Dodge, K. A. (1998). Aggression and Antisocial Behavior. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology*, 3, 779- 861). New York: Wiley.

Craig, W. M. & Pepler, D. J. (1995). *Peer Processes in Bullying and Victimization: An Observational Study*. *Exceptionality Education Canada*, 5(3-4), 81-95.

Crick, N. (2000). Engagement in Gender Normative Versus Nonnormative Forms of Aggression: Links to social-psychological adjustment. (Ed: Wendy Craig) *Childhood social development*. Massachusetts ve Oxford: Blackwell Publishers, 309-332.

Crick, N. R. ve Casas, J. F (1997). *Relational and Overt Aggression in Preschool*. *Developmental Psychology*, 33(4), 579-588.

Crick, N. R. ve Grotpeter, J. K. (1995). *Relational Aggression, Gender and Social-Psychological Adjustment*. *Child Development*, 66, 710–722.

Crick, N. R., Bigbee, M. A., & Howes, C. (1996). *Children's Normative Beliefs about Aggression: How do I hurt thee? Let me count the ways*. *Child Development*, 67, 1003-1014.

Cüceloğlu, D. (2002). *İçimizdeki Çocuk*, (Otuzuncu basım), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Demirhan, M. (2002). *Kendini Açma Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Dishion, T. J., French, D. C., ve Patterson, G. R. (1995). The Development and Ecology of Antisocial Behavior. In D. Cicchetti ve D. Cohen (Eds.), *Manual of developmental psychopathology*, 2, 421–471. New York: Wiley.

Dizman, H. (2003). “*Anne-babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dodge, K. A. (1980). *Social Cognition and Children's Aggressive Behavior*. Child Development, 51, 162–170.

Doğan, S. (2001). *Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.

Dollard, J., Doob, L.W., Miller, N. E., Mowrer, O.H., Sears, R.Q., (1939), *Frustration and Aggression*, Yale University Press, USA.

Earls, F.J. (1994). *Violence and Today's Youth*. Critical Issues for Children and Youth, 4 (3), 4-23.

Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In N. Eisenberg (Ed.), W. Damon (Series Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (5th ed., pp. 701-778). New York: Wiley.

Erdiñ, S. (2009). *Okul öncesi dönem çocuklarında görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*, yüksek lisans tez. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara

Erdoğdu, M.Y. ve Oto, R. (2004). Sokakta Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Atılgnlık ve Saldırganlık Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi* 12 (3): 11-23.

Fagot, B. I., & Hagan, R. (1985). *Aggression in Toddlers: Responses to the Assertive Acts of Boys and Girls*. *Sex Roles*, 12(3/4), 341–351.

Fray, S. J. and Mark, H.A., (1987). The Assertive Agressive Distinction and the Cross-cultural Perspective. *International Journal For Advancement of Counselling*, 8, 103-111.

Freedman, J. L., Sears, D.O. ve Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal Psikoloji*, Çeviren: Ali Dönmez, Ankara: İmge Kitabevi.

Freedmann J.L., Sears D.O., Carlsmith J.M. (1998). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. A. Dönmez, 2007). Ankara: İmge Yayınevi.

Frick, P. J (2004). Integrating Research on Temperament and Childhood Psychopathology: Its Pitfalls and Prosime. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(1), 2-7.

Gander, J. M. ve H. W. Gardiner (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (5. basım, Çev. B. Onur). Ankara: İmge Yayınevi.

Geçtan, E. (1993). *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar* (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Glascok, J. (2008). “Direct and Indirect Aggression on Prime-Time Network Television” *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, Cilt: 52, Sayı: 2, ss. 268–281.

Gropper, N. & Froschl, M. (2000). *The Role of Gender in Young Children's Teasing and Bullying Behavior*. *Equity and Excellence in Education*, 33(1), 48-56.

Grotpeter, J. K., (1997). *Relational Aggression, Physical Aggression and Family Relationships*. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 58 (10-B), 5671.

Gülay Ogelman, H. ve Erten Sarıkaya, H. (2013). *Okul öncesi eğitimi almış çocukların akran ilişkileri değişkenlerinin 5 ve 6 yaşta incelenmesi: iki yıllık boylamsal çalışma*. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8 (8), 1859-1871.

Gümüş, T. (2000). *Kendini Kabul Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Saldırganlık Düzeyleri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gürsoy, F. (2002). *Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(6-7), 7-15.

Hamlett, T. "A. (2007). *"Content Analysis of Aggression in Television Programs for Preschoolers"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Texas.

Hart, C. H., DeWolf, M., Wozniak, P. ve Burts, D. C. (1992). *Linkages Among Preschoolers' Playground Behavior, Outcome Expectations and Parental Disciplinary Strategies*. *Early Education and Development*, 3, 265–283.

Hart, C. H., Nelson, D. A., Robinson, C. C., Olsen, S. F. ve McNeilly-Choque, M. K. (1998). *Overt and Relational Aggression in Russian Nurseryschool-age Children: Parenting Style And Marital Linkages*. *Developmental Psychology*, 34, 687-697

Hatunoğlu, A. (1994). *Ana-Baba Tutumları ile Saldırđanlık Arasındaki İlişkiler*. Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Hinshaw, S. P. (1992). Academic Underachievement, Attention Deficits and Aggression: Comorbidity and Implications for Intervention. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 893–903.

Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M. (2007). *Sosyal Psikoloji*. Çeviren: İbrahim Yıldız ve Aydın Gelmez, Ütopya Yayınevi: Ankara

Huesmann, L. R., Guerra, N. G., Zelli, A., & Miller, L. (1992). Differing Normative Beliefs about Aggression for Boys and Girls. In K. Bjorkqvist ve P. Niemala (Eds.), *Of mice and women: Aspects of female aggression*, 77-87. New York: Academic Press.

Kadan, G. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarında (4-6 yaş) saldırganlık davranışlarını etkileyen faktörlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kagan, J., Snidman, N. ve Arcus, D. (1998). *Childhood Derivatives of High and Low Reactivity in Infancy*. *Child Development*, 69 (6), 1483-1493.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Kitabevi.

Kanlıklıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği: geçerlilik güvenilirlik çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Karaca, N. H., Gündüz, A. ve Aral, N. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışının İncelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 4(2), 65-76.

Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 47-70.

Kirsh, S. J. (2006). *Children, Adolescents, and Media Violence a Critical Look at the Research*, London: Sage Publications.

Kohen, E. (1989). *Anaokulu Çocuklarının Mizaç Özelliklerinin Anne ve Babaları Tarafından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi*, (3. basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuzgun, Y. (1972). “Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)”. Ankara H.Ü. Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi. “Ben Kavramı ve Meslek Seçimi”. *Psikoloji Dergisi*, Sayı: 4.

Ladd, G. W., & Burgess, K. B. (1999). *Charting the Relationship Trajectories of Aggressive, Withdrawn and aggressive/withdrawn Children During Early Grade School*. *Child Development*, 70(4), 910–929.

Laible, D., Carlo, G., Torquati, J. ve Ontai, L. (2004). *Children’s Perceptions of Family Relationships as Assessed in a Doll Story Completion Task: Links to Parenting, Social Competence and Externalizing Behaviors*. *Social Development*, 13, 551–569.

Mansager, E. ve Volk, R. (2004). Parents’ Prism: Three Dimensions of Effective Parenting. *Journal of Individual Psychology*, 60(3), 277-293.

Marshall, S. J. (2007). “Peer Interactions among Italian Preschool-age Children: Relational and Physical Aggression, Victimization, and Sociometric Status”. Unpublished master dissertation, Brigham Young University, Utah, USA.

Martin, A. J., Linfoot, K. ve Stephenson, J. (2000). Exploring The Cycle Of Mother-Child Relations, Maternal Confidence, and Children's Aggression. *Australian Journal of Psychology*, 52, (1), 34-40.

McEvoy, M. A., Estrem, T. L., Rodriguez, M. C. ve Olson, M. L. (2003). *Assessin Relational and Pysical Aggression Among PreschooChildren: Intermethod Agreement*. *TECSE* 23(2), 53-63.

Mızrakçı, Ş. (1994). *Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etki Eden Faktörler: Demografik Özellikleri, Kendi Yetiştiriliş Tarzları, Çocuk Gelişimine İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çocuğun Mizacına İlişkin Algıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Michaud, Y. (1991). *Şiddet*. (Çev. C. Muhtaroglu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Moeller, T. G. (2001). *Youth Aggression and Violence: A Psychological Approach*, USA: Lawrence Erlbaum Associates Incorporated.

Monks, C. P., Ortega Ruiz, R. & Torrado Val, E. (2002). *Unjustified Aggression in Preschool*. *Aggressive Behavior*, 28(6), 458-476.

Monks, C. P., Palermi, A., Ortega, R. & Costabile, A. (2011). A Cross-national Comparison of Aggressors, Victims and Defenders in Preschools in England, Spain and Italy. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 133-144.

Montessori, M. (1995). *Çocuk Eğitimi*. (Çev. G. Yücel). İstanbul: Özgür Yayınları.

Moon, M (2001). *Teacher Perspective on Peer Relation Problems of Young Children*. *Asia Pasific Education Review*, 2, 22-31.

Mummendy, A. (1996). Aggressive Behavior. In M. Hewston, W. Stroebe & G. F. Stephenson (Eds.), *Introduction to Social Psychology*. Oxford: Blackwell.

Nagin, D. S. & Tremblay, R. E. (2001). *Parental and Early Childhood Predictors of Persistent Physical Aggression in Boys from Kindergarten to High School*. *Arch Gen Psychiatry*, 58(4), 389-394.139.

Olcaý, O. (2008). *Bazı kişisel ve ailesel değişkenlere göre okulöncesi dönemdeki çocukların sosyal yetenekleri ve problem davranışlarının analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Ollendick, T. H., Oswald, D. P. ve Francis, G. (1989). Validity of Teacher Nominations in Identifying Aggressive, Withdrawn and Popular Children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 221-229.

Olweus, D. (1980). *Familial and Temperamental Determinants of Aggressive Behavior in Adolescent Boys: A Causal Analysis*. *Developmental Psychology*, 16, 644-660.

Ostrov, J. M. & Keating C. F. (2004). *Gender Differences in Preschool Aggression during Free Play and Structured Interactions: An Observational Study*. *Social Development*, 13(2), 255-277.

Ostrov, J. M., Crick N.R. ve Stauffacher K. (2006). *Relational Aggression in Sibling and Peer Relationships During Early Childhood*. *Applied Developmental Psychology*, 27, 241-253.

Özbey, Ç. (2004). *Çocuk Sorunlarına Yapıcı Çözümler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Problem Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 493-517.

Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM yayınları.

Özkan, Y. ve Çifci, E. G. (2010). *Düşük Sosyoekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı*. İlköğretim Online, 9(2), 576-586. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden 28 Eylül 2011 tarihinde indirilmiştir.

Öztürk İ., 1990. *Anne-Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık ve Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek lisans tezi, Ankara.

Perren, S. (2000). *“Kindergarten children involved in bullying: social behaviour, peer relationships, and social status”*. Unpublished doctoral dissertation, University of Bern, Bern, Switzerland. Online: Retrieved on 26-November-2008, at URL http://www.stub.unibe.ch/download/eldiss/00perren_s.pdf.

Perren, S., Stadelmann, S. & von Klitzing, K. (2009). *Child and Family Characteristics as Risk Factors for Peer Victimization in Kindergarten*. Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften, 31(1), 13-32.

Potts NL ve Mandleco BL. (2002). *Pediatric Nursing. Caring for Children and Their Families*. Delmar Thomson Learning, 66-77.

Provence, S.A ve Mayes, L.C. (1996). *Separation and Deprivation*. Lewis M, ed. *Child and Adolescent Psychiatry*. (A Comprehensive Textbook, 2nd ed.), Williams & Wilkins A Waverly Company: 382-394.

Razon, N. (1981). Tembel Çocuk. *Eğitim ve Bilim* (Temmuz), Cilt: 6, Sayı: 32, Ankara.

Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F. ve Hart, C. H. (2001). The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire. In J. Touliatos & B. Perlmutter (Eds.), *Handbook of family measurement techniques*, (2nd ed., 319–321). Thousand Oaks: Sage.

Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., ve Hershey, K. L. (1994). *Temperament and Social Behavior in Childhood*. Merrill-Palmer Quarterly, 40(1), 21-39.

Russell, A., Hart, C. H., Robinson, C. ve Olsen, S. F. (2003). Children's Sociable and Aggressive Behavior With Peers: A Comparison of the U.S. and Australia and Contributions of Temperament and Parenting Styles. *International Journal of Behavioural Development*, 27, 74–86.

Salmivalli, C. & Peets, K. (2009). Bullies, Victims, and Bully–victim Relationships in Middle Childhood and Early Adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski & B. Laursen (Ed.), *Handbook of Peer Interactions, Relationships, and Groups* (pp. 322-340). New York, NY: The Guilford Press.

Sanson, A., Hemphill, A.S., ve Smart, D. (2002). Temperament and social development. In Smith, P. K., & Hart. C. H. (Eds.), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp. 97- 116). Oxford, UK: Blackwell Publishers.

Sebanç, A. M. (2003). “*The Friendship Features of Preschool Children: Links with Prosocial Behavior and Aggression*”, *Social Development*, Cilt 12, ss. 249-268.

Senemoğlu, N. (2001). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sharp, S., & Smith, P. K. (2003). *Understanding Bullying*. In S. Sharp & P. K. Smith (Ed), *Tackling Bullying in Your School a Practical Handbook for Teachers* (pp. 1-5). London:Routledge

Sim, T. N. & Ong, L. P. (2005). Parent Physical Punishment and Child Aggression in a Singapore Chinese Preschool Sample. *Journal of Marriage and Family*, 67, 85–99.

Snyder, J., & Patterson, G. R. (1986). *The Effects of Consequences on Patterns of Social Interaction: A Quasi-experimental Approach to Reinforcement in Natural Interaction*. *Child Development*, 57, 1257-1268.

Stocker, C. (2000). *Adolescents' Relational and Physical Aggression: Links with family relationships and psychological adjustment*. Poster presented at the Eighth Biennial Meeting of the Society for Research on Adolescence (SRA) Chicago, IL.

Swit, C. & McMaugh, A. (2012). Relational aggression and prosocial behaviours in Australian preschool children. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37 (3), 30-34

Şahinoğlu.N. (2010). *Tükenmişlik Sendromu İle Mizaç ve Karakter Boyutları Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şen, M. (2009). "3-6 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şendil, Branscum, E. E. (2001). "Understanding The Cycle of Violence: An Examination of Bully and Victim Social Roles in Early Childhood". Unpublished doctoral dissertation, Florida International University, Florida, USA.

Tabak, N. (2007). *İlköğretim I. Kademedeki Davranış Sorunları Olan Çocukların Anne-Baba Tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2000). *Social Psychology*. New Jersey: Prentice Hall.

Tremblay, R. E. ve Nagin, D. S. (2005). “The Developmental Origins of Physical Aggression in Humans”, *Developmental Origins of Aggression*, Editör: Willard Hartup ve John Hartup, New York: Guilford Press.

Troy, M. ve Sroufe, L. A. (1987). Victimization Among Preschoolers: Role of Attachment Relationship History. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26, 166–172.

Turner, S. A. (2007). “*Reality Television and Relational Aggression*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pennsylvania.

Uluğtekin, S. (1991). “*Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma*” Ankara: Bizim Büro Yayınevi

Uluğtekin, S., (1976) *Çocuk Yetiştirme Yöntemleri Açısından Ana-Baba Çocuk İlişkileri Ana-Baba Davranışları İle Çocuğun Saldırganlık ve Bağımsızlık Eğilimi Arasındaki İlişkilerin Araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.

Underwood, M. K., Galen, B. R. ve Paquette, J. A. (2001). *Top Ten Challenges For Understanding Gender and Aggression in Children: Why Can't We Just All Get Along?* *Social Development*, 10(2), 248– 266.

Vanderbleek L. (2004). “Engaging Families in School-based Mental Health Treatment” *Journal of Mental Health Counseling*, 26(3), 211-224.

Walker, S., Berthelsen, D. ve Irving, K. (2001). Temperament and Peer Acceptance in Early Childhood: Sex and Social Status Differences. *Child Study Journal*, 31, 177-191.

Wonderlich, S. J. (2007). “*Predictors of bullying behaviors: a follow-up study on early childhood play behaviors of preschoolers*”. Unpublished master dissertation, Southern Illinois University, Illinois, USA.

Yağmurlu, B., & Sanson, A. (2004). The Relations Between Parenting Stress, Goals and Practices and Child Temperament: Evidence from Australia. *International Journal of Psychology. Abstracts of the International Congress of Psychology, China*, 39, 138.

Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve Suç* (3.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2004). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2006). *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6 (3-4), 131-150.

Zuckerman, B.S. ve Frank, D.A. (1992). Infancy and toddler years. In: Levine MD, Carey WB, Crocker AC (eds). *Developmental-Behavioral Pediatrics* (2nd ed). Philadelphia: WB Saunders, 27-38.

EKLER

EK 1: Onam Formu

EK 2: Demografik Bilgi Formu

EK 3: Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği

EK 4: Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği

EK 5: Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF)

EK 6: Haliç Üniversitesi Etik Kurul Formu

EK 7: İntihal Raporu

EKLER

Ek-1: Gönüllü Onam Formu

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma TC Haliç Üniversitesi Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans programında yürütülmekte olan “Okul öncesi dönem çocuklarında ilişkisel ve fiziksel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi” üzerine İstanbul Bölgesinde okul öncesi eğitimine devam eden çocuklar ve aileleri ile gerçekleştirilen bu araştırmaya davet edilmektesiniz. Yapılacak olan araştırmanın amacı anne-baba tutumu ve çocukların mizaç özelliklerinin, okul öncesi dönem çocuklarının sergilediği fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı üzerindeki etkisini belirlemektir

İstanbul’da gerçekleştirilecek olan bu araştırma özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 381 48-72 ay aralığındaki çocukların anne ve babası ile yürütülecektir. Çalışmaya gönüllü katılımı kabul ederseniz size şuan okuduğunuz bilgilendirilmiş onam formu verilecektir. İlk olarak size Kişisel Bilgi Formu uygulanacaktır. Ardından “Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği – Kısa Form”, “Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği” uygulanacaktır. Daha sonra çocuğun öğretmeni tarafından da, “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” doldurulacaktır.

İstediğiniz zaman araştırmacıyı bilgilendirerek çalışmadan çıkabilirsiniz. Bu çalışma karşılığında sizden hiçbir ücret talep edilmeyecektir. Vereceğiniz bilgiler bilimsel bir amaçla kullanılacağı için kimlik bilgileriniz belirtilmeyecektir. Paylaşılan bilgiler gizli tutulacaktır. Araştırmaya katıldığınız ve tüm soruları içtenlikle yanıtladığınız için teşekkür ederiz.

Sayın Esin UÇAR tarafından yapacakları araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgiler bana verildi. Bu araştırmaya katıldığım takdirde bana ait olan bilgilerin gizliliğini ve bilgilerimin güvenle korunacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin korunacağına inanıyorum.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya katılmayı kendi rızamla kabul ediyorum.

Gönüllünün;

ADI :

SOYADI :

İMZASI :

Açıklamaları yapan araştırmacının;

ADI-SOYADI : Esin UÇAR

İMZASI :

Ek-2: Demografik Bilgi Formu

Sayın Anne:

1. Adınızın-Soyadınız (ya da adınızın soyadınızın baş harfleri):
2. Yaşınız:
3. Medeni Durumunuz: Evli ( ) Ayrı ( ) Boşanmış ( ) Dul ( )
4. Son bitirdiğiniz okul: İlköğretim ( ) Ortaöğretim ( ) yükseköğretim ( )
5. Çalışma Durumunuz: Çalışıyorum ( ) Çalışmıyorum ( )
6. Ailenizin ortalama aylık geliri: 2000 TL'den az ( ) 2000-3500 TL ( )
3501-5000 TL ( ) 5001 TL ve üzeri ( )
7. Kaç çocuğunuz var? _____
8. Ailede kuralları kim belirler? Anne ( ) Baba ( )
9. Ailede kuralları kim takip eder? Anne ( ) Baba ( )
10. Aile yapısı: Çekirdek ( ) Diğer: ( )

Sayın Baba:

1. Adınız-soyadınız (ya da adınızın soyadınızın baş harfleri)
2. Yaşınız:
3. Medeni durumunuz: : Evli ( ) Ayrı ( ) Boşanmış ( ) Dul ( )
4. Son bitirdiğiniz okul: İlköğretim ( ) Ortaöğretim ( ) yükseköğretim ( )
5. Çalışma Durumunuz: Çalışıyorum ( ) Çalışmıyorum ( )
6. Ailenizin ortalama aylık geliri: 2000 TL'den az ( ) 2000-3500 TL ( )
3501-5000 TL ( ) 5001 TL ve üzeri ( )
7. Kaç çocuğunuz var? _____
8. Ailede kuralları kim belirler? Anne ( ) Baba ( )
9. Ailede kuralları kim takip eder? Anne ( ) Baba ( )
10. Aile yapısı: Çekirdek ( ) Diğer: ( )

Çocuğunuzun;

1. Yaşı: _____
2. Cinsiyeti: Kız ( ) Erkek ( )
3. Çocuğun doğum sırası: ilk Çocuk ( ) Ortanca Çocuk ( ) son çocuk : ( )
4. Anaokuluna gidiyor mu? Evet ( ) Hayır ( )

EK-3: Anne-Babalık Stilleri Ve Boyutları Ölçeği

DİKKAT: Aşağıdaki ifadelerde belirtilen davranışları ne kadar sıklıkla çocuğunuza gösterdiğinizi ilgili rakamı işaretleyerek belirtiniz.

DAVRANIŞI GÖSTERME SIKLIĞI

1 = Hiçbir zaman 2 = Seyrek 3 = Yarı yarıya 4 = Çok sık 5 = Her zaman

	Hiçbir Zaman	Seyrek	Yarı Yarıya	Çok Sık	Her Zaman
1. Çocuğumun duygu ve ihtiyaçlarına duyarlıyım.	1	2	3	4	5
2. Çocuğumu disipline sokmak için fiziksel cezalandırmayı kullanırım.	1	2	3	4	5
3. Çocuğumdan bir şey yapmasını istemeden önce O'nun isteklerini dikkate alırım.	1	2	3	4	5
4. Çocuğum niçin "söz dinlemek zorunda olduğunu" sorduğunda "çünkü ben öyle diyorum" veya "çünkü ben senin annenim ve böyle davranmanı istiyorum" derim.	1	2	3	4	5
5. Çocuğumun iyi ve kötü davranışları hakkında ne hissettiğimi O'na açıklarım.	1	2	3	4	5
6. Çocuğum itaat etmediğinde O'na bir şaplak atarım.	1	2	3	4	5
7. Çocuğumu sorunları hakkında konuşmaya teşvik ederim.	1	2	3	4	5
8. Çocuğumu disipline sokmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5
9. Çocuğum benimle aynı görüşü paylaşmadığında bile kendisini rahatça ifade etmesine teşvik ederim.	1	2	3	4	5
10. Çocuğuma çok az bir açıklama yapıp, O'na tanıdığım ayrıcalıkları kaldırarak, çocuğumu cezalandırırım.	1	2	3	4	5
11. Kuralların nedenlerini vurgularım.	1	2	3	4	5
12. Çocuğum üzgün olduğunda O'nu rahatlatır ve anlayışlı davranırım.	1	2	3	4	5
13. Çocuğum yanlış davranışlarda bulunduğu anda O'na bağırıp çağırırım.	1	2	3	4	5
14. Çocuğum iyi davrandığında O'nu överim.	1	2	3	4	5

	Hiçbir Zaman	Seyrek	Yarı Yarıya	Çok Sık	Her Zaman
15. Çocuğum herhangi bir şeye isyan ettiğinde, pes ederim.	1	2	3	4	5
16. Çocuğuma karşı öfkeden patlarım.	1	2	3	4	5
17. Çocuğumu gerçekten cezalandırmak yerine, O'nu cezalandırmakla tehdit ederim.	1	2	3	4	5
18. Aile için plan yaparken çocuğumun tercihlerini dikkate alırım.	1	2	3	4	5
19. İtaat etmediğinde çocuğumu tutup sarsarım.	1	2	3	4	5
20. Çocuğumu cezalandıracağımı söylerim ama aslında cezalandırmam.	1	2	3	4	5
21. Görüşlerini ifade etmesine teşvik ederek, çocuğuma saygı gösteririm.	1	2	3	4	5
22. Çocuğumun, aile kurallarına katkıda bulunmasına olanak sağlarım.	1	2	3	4	5
23. Çocuğumun gelişmesi için O'nu azarlar ve eleştiririm.	1	2	3	4	5
24. Çocuğumu şımartırım.	1	2	3	4	5
25. Kurallara neden uyulması gerektiğini çocuğuma anlatırım.	1	2	3	4	5
26. Hiçbir gerekçe göstermeden ya da çok az gerekçe göstererek, ceza olarak çocuğumu tehdit ederim.	1	2	3	4	5
27. Çocuğumla birlikte sıcak ve samimi vakit geçiririm.	1	2	3	4	5
28. Hiç açıklama yapmadan ya da çok az bir açıklama yapıp, çocuğumu bir yerde tek başına bırakarak cezalandırırım.	1	2	3	4	5
29. Çocuğumu, yaptıklarının sonuçları hakkında konuşmaya teşvik ederek, davranışlarının etkisini anlamasına yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
30. Çocuğumun davranışları beklentilerime uymadığında, O'nu azarlar ya da eleştiririm.	1	2	3	4	5
31. Çocuğuma, davranışlarının sonuçlarını açıklarım.	1	2	3	4	5
32. Çocuğum yanlış davrandığında tokat atarım.	1	2	3	4	5

EK-4: Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği

Her soru için çocuğunuzun son zamanlardaki ve şimdiki davranışını en iyi anlatan rakamı lütfen daire (O) içine alınız. Sorulardan hiçbiri çocuğunuza uymuyorsa ve cevaplanamazsa lütfen üzerini çiziniz.

	Hemen Hiç	Sık Değil	Değişken, Genelde Olmaz	Değişken, Genelde olur	Sık Sık	Hemen Her Zaman
1. Çocuğum yabancı yetişkinlere karşı utangaçtır.	1	2	3	4	5	6
2. Çocuğum bulmaca çözmek veya yap-boz (lego) gibi bir işe başladığı zaman, uzun zaman olsa bile, bitirinceye kadar üzerinde çalışır.	1	2	3	4	5	6
3. Çocuğum her gün, hemen hemen aynı zamanda kakasını yapar.	1	2	3	4	5	6
4. Çocuğum yeni çocuklarla ilk defa tanıştığında utangaçtır.	1	2	3	4	5	6
5. Çocuğum, yeni bir işe geçmeden, önceki işini tamamlamayı sever.	1	2	3	4	5	6
6. Çocuğum her gün hemen hemen aynı zamanda bir şeyler atıştırmak ister.	1	2	3	4	5	6
7. Çocuğum bir işle uğraşırken, üzüldüğü ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.	1	2	3	4	5	6
8. Alışveriş yaparken, çocuğum oyuncak ya da şeker istediğinde, onun yerine kolayca başka bir şeyi kabul eder.	1	2	3	4	5	6
9. Çocuğumu gece yatağa yatırdığımda uykuya dalması aşağı yukarı aynı zamanı alır.	1	2	3	4	5	6
10. Çocuğum tamamlamadığı bir oyunu ya da aktiviteyi bırakmayı istemez.	1	2	3	4	5	6
11. Çocuğum saçının taranması gibi bir işe karşı çıkarsa, buna aylarca direnmeyi sürdürür.	1	2	3	4	5	6
12. Çocuğum, bulmaca, yap-boz ve okuma gibi bir aktiviteyle uzun zaman uğraşır.	1	2	3	4	5	6
13. Parkta ya da ziyaretteyken, çocuğum yabancı çocukların yanına gider ve onların oyununa katılır.	1	2	3	4	5	6

	Hemen Hiç	Sık Değil	Değişken, Genelde Olmaz	Değişken, Genelde olur	Sık Sık	Hemen Her Zaman
14. Çocuğum, her akşam farklı süreler uyur.	1	2	3	4	5	6
15. Çocuğum yabancı bir yetişkine karşı utangaçsa, bunun üstesinden yarım saat kadar bir sürede, hemen gelir.	1	2	3	4	5	6
16. Çocuğum bir şeye kızgınsa, bunu geçiştirmek zor olur.	1	2	3	4	5	6
17. Çocuğum, her gün farklı zamanlarda acıkır.	1	2	3	4	5	6
18. Ailece yolculuğa çıktığımızda, çocuğum yeni ortamına hemencecik, evindeymiş gibi alışır.	1	2	3	4	5	6
19. Beraber alışveriş yaparken, çocuğumun istediğini almazsam (örnek: şeker, giysi gibi) ağlar ve bağırır.	1	2	3	4	5	6
20. Çocuğum üzüntülü ise onu rahatlatmak zordur.	1	2	3	4	5	6
21. Yabancı yetişkinler evimizi ziyaret ettiğinde, çocuğum hemen dostça davranır ve onlara yaklaşır.	1	2	3	4	5	6
22. Çocuğum her gün aynı miktarda yemek yeme yerine, bir gün fazlasıyla, ertesi gün de çok az yemek yer.	1	2	3	4	5	6
23. Bir oyuncak ya da oyun zor geldiği zaman, çocuğum hemen başka bir aktiviteyle ilgilenir.	1	2	3	4	5	6
24. Sevdiği bir oyun ya da oynacağı çalışmadığı zaman, çocuğum belirgin şekilde üzülür.	1	2	3	4	5	6
25. Çocuğum bir kıyafeti giymek istemediğinde, bağırarak tartışır ya da ağlar.	1	2	3	4	5	6
26. Hafta sonu ve tatillerde, çocuğum her sabah aynı saatte uyanır.	1	2	3	4	5	6
27. Çocuğum bir şeyi iyice öğreninceye kadar (bulmaca, yeni şarkı veya yazmak gibi), o işin üzerinde çalışır.	1	2	3	4	5	6
28. Çocuğum, annesinin olmadığı yeni bir ortama (yuva, okul ya da müzik dersi gibi) ilk kez bırakıldığı zaman, üzülür.	1	2	3	4	5	6
29. Çocuğum bir şeyle oynamaya başladığında, ilgisini başka bir şeye çevirmek zordur.	1	2	3	4	5	6
30. Çocuğum, kitap okumak ya da kitaplara bakmak ve el işi yapmak gibi sessiz aktivitelerle uğraşır.	1	2	3	4	5	6

EK-5: Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF)

Aşağıda çocukların sosyal davranışlarıyla ilgili maddeler yer almaktadır. Her bir maddeyi okuyarak, yukarıda adı yazılı olan çocuğun maddedeki davranışının sıklığını en iyi ifade eden kutudaki rakamı daire (O) içine alınız.

No	Maddeler	Hiçbir Zaman	Seyrek	Yarı Yarıya	Çok Sık	Her Zaman
1	Paylaşmada ve sırasını takip etmede iyidir.	1	2	3	4	5
2	Diğerlerine tekme atar ya da vurur.	1	2	3	4	5
3	Akranlarına yardım eder.	1	2	3	4	5
4	Akranı istediğini yapmazsa, onunla oynamayacağını ya da onun arkadaşı olmayacağını söyler.	1	2	3	4	5
5	Diğer çocukları dövmekle ya da vurmakla sözel olarak tehdit eder.	1	2	3	4	5
6	Akranlarına karşı naziktir.	1	2	3	4	5
7	Diğer çocukları iter ya da kakar.	1	2	3	4	5
8	Diğerlerine başka biriyle oynamamalarını ya da arkadaş olmamalarını söyler.	1	2	3	4	5
9	Fazla neşeli bir çocuk değildir.	1	2	3	4	5
10	Diğer çocuklar için güzel şeyler söyler ya da onlar için güzel şeyler yapar.	1	2	3	4	5
11	Bir akranına kızdığında onu oyun grubuna almaz.	1	2	3	4	5
12	İsteklerini almak için akranını fiziksel zarar vermekle sözel olarak tehdit eder.	1	2	3	4	5
13	Diğer çocukların önünde akranlarıyla alay ederek onları utandırmaya çalışır.	1	2	3	4	5
14	Sinirlendiğinde diğer çocukların eşyalarına (sanat ürünlerine, oyuncaklarına) zarar verir.	1	2	3	4	5
15	Akranları isteklerini yapmadığı sürece onları doğum günü partisine çağırmayacağını söyler.	1	2	3	4	5
16	Üzgün görünür.	1	2	3	4	5

No	Maddeler	Hiçbir Zaman	Seyrek	Yarı Yarıya	Çok Sık	Her Zaman
17	İstedikleri kabul edilmediğinde diğerlerine bir şeyler fırlatır.	1	2	3	4	5
18	Diğer çocuklara gülümser.	1	2	3	4	5
19	Akranına kızdığında arkasını döner ya da uzaklaşır.	1	2	3	4	5
20	Akranı oyuncasını paylaşmadığı sürece, akranını (bisiklet, oyuncak at gibi) bir oyuncaktan iterek düşürmekle ya da ilgilendiği şeye (örneğin; blok oyuncakları gibi) zarar vermekle sözel olarak tehdit eder.	1	2	3	4	5
21	Diğerlerinin bir çocuğu sevmemeleri için çalışır. (O çocuk hakkında arkasından dedikodu yaparak)	1	2	3	4	5
22	Akranı söylediği şeyi yapmazsa, onu oyun grubuna almamakla sözel olarak tehdit eder.	1	2	3	4	5
23	Çimdikleyerek diğer çocukların canını acıtır.	1	2	3	4	5
24	Aynı cinsiyetten akranları tarafından oldukça sevilir.	1	2	3	4	5
25	Karşı cinsiyetten akranları tarafından oldukça sevilir.	1	2	3	4	5

Ek-6: Haliç Üniversitesi Etik Kurul Formu

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

SAYI : 60
KONU: Etik Kurul İzni

25.02.2016

Sayın; Esin UÇAR

Haliç Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından yapmış olduğunuz başvuru incelenmiş olup, Yrd. Doç. Dr. P. Sevda BIKMAZ danışmanlığında araştırmayı planladığımız “**Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**” isimli araştırmanız kurulumuzun 25.02.2016 tarihli toplantısında etik yönden uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize sunarım.

Prof.Dr.Eyüp Sabri KAYALI
Etik Kurul Başkanı

EK.Etik Kurul Kararı

Ek-7: İntihal Raporu

OKUL ÖNCESİ DÖNEM (48 - 72 AY) ÇOCUKLARINDA İLİŞKİSEL VE FİZİKSEL SALDIRGANLIĞIN MİZAÇ VE ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

ORIJINALLIK RAPORU

% 21	% 17	% 7	% 10
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Yeditepe University Öğrenci Ödevi	% 1
2	acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	% 1
3	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	% 1
4	Submitted to Bahcesehir University Öğrenci Ödevi	% 1
5	Submitted to Istanbul Gelisim University Öğrenci Ödevi	% 1
6	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
7	katalog.hacettepe.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
8	eefdergi.erkincan.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
9	tr.scribd.com İnternet Kaynağı	% 1

10	earsiv.arel.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
11	GÜRBÜZ, Hasan and KIŞOĞLU, Mustafa. "Tezsiz Yüksek Lisans Programına Devam Eden Fen Edebiyat ve Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları (Atatürk Üniversitesi Örneği)", Erzincan Üniversitesi, 2007. Yayın	% 1
12	Submitted to TechKnowledge Turkey Öğrenci Ödevi	% 1
13	sosyaldergi.usak.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
14	www.tavsiyeediyorum.com İnternet Kaynağı	% 1
15	share.pdfonline.com İnternet Kaynağı	% 1
16	www.ijoess.com İnternet Kaynağı	<% 1
17	BELLİBAŞ, Emel, BÜKÜŞOĞLU, Nagehan and ERERMİŞ, Serpil. "Ayrılma anksiyetesi bozukluğu tanılı bir grup çocukta mizaç özellikleri", TUBİTAK, 2005. Yayın	<% 1
18	www.cte-ds.adalet.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1

19	mebk12.meb.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
20	Secçer, Zarife. "ANNE TUTUMLARINA GÖRE OKULÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÇOCUKLARIN AHLAKİ VE SOSYAL KURAL BİLGİLERİNİNİNCELENMESİ", Selcuk University Social Sciences Institute Journal/13021796, 20061201 Yayın	<% 1
21	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
22	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
23	Submitted to Konya Necmettin Erbakan University Öğrenci Ödevi	<% 1
24	ŞİRİN, Hatice and IZGAR, Hüseyin. "Relationship between Undergraduates' Communication Skills and Their Negative Automatic Thoughts", İlkogretim Online, 2013. Yayın	<% 1
25	www.aofdestek.net İnternet Kaynağı	<% 1
26	Submitted to Middle East Technical University Öğrenci Ödevi	<% 1

27	CENGİZ, Recep, PULUR, Atilla and CENGİZ, Şebnem. "Futbol hakemlerinin saldırganlık tiplerinin klasman düzeylerine göre incelenmesi", Niğde Üniversitesi, 2008. Yayın	<% 1
28	Submitted to Ankara University Öğrenci Ödevi	<% 1
29	library.cu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
30	www.kefdergi.com İnternet Kaynağı	<% 1
31	www.bilmak.ktu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
32	earsiv.arel.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
33	Submitted to Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
34	adudspace.adu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
35	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
36	Submitted to Istanbul Aydın University Öğrenci Ödevi	<% 1
37	readgur.com İnternet Kaynağı	<% 1

38	www.eytepe.com İnternet Kaynağı	<% 1
39	slideplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
40	sbed.mku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
41	arsivbelge.com İnternet Kaynağı	<% 1
42	meriwalk.bcz.com İnternet Kaynağı	<% 1
43	UYSAL, Cem, KORKMAZ, Mustafa, BOZKURT, İsmail, SİVRİ, Süleyman, KIR, Muhammed Ziya and BEZ, Yasin. "Bir Üniversite Hastanesinde Görevli Sağlık Çalışanlarının Aile İçi Şiddete Maruziyetleri", Adli Tıp Kurumu, 2014. Yayın	<% 1
44	sosbilder.neu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
45	www.j-humansciences.com İnternet Kaynağı	<% 1
46	Submitted to Istanbul Ticaret Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
47	efdergi.hacettepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
48	kirazdankupeler.blogcu.com İnternet Kaynağı	<% 1

49	Submitted to Afyon Kocatepe University Öğrenci Ödevi	<% 1
50	Submitted to Ege Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
51	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
52	KANDIR, Adalet and ALPAN, Yasemin. "Sosyal duygusal değerlendirme aracının (ITSA) farklı sosyo-ekonomik düzeylerde uygulanması", Gazi Üniversitesi, 2008. Yayın	<% 1
53	Öncü, Erman and Güven, Özbay. "ANA- BABALAR İÇİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ TUTUM ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ", Journal of Physical Education & Sports Science / Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2011. Yayın	<% 1
54	Submitted to Fatih University Öğrenci Ödevi	<% 1
55	dspace.trakya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
56	www.rehberim.net İnternet Kaynağı	<% 1
57	www.edam.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1

58	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1
59	Submitted to Ahi Evran Aniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
60	www.sobe.duzce.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
61	earsiv.atauni.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
62	ybd.comu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
63	int-jecse.net İnternet Kaynağı	<% 1
64	openaccess.inonu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
65	mersin.mitosweb.com İnternet Kaynağı	<% 1
66	Sülü Uğurlu, Esmâ; Özet, Funda and Ayçiçek, Derya. "Examinations of knowledge and applications about toy selections of mothers who have child 1-3 age group", International Journal of Human Sciences, 2012. Yayın	<% 1
67	birimler.dpu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

68	www.dbe.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
69	www.slideserve.com İnternet Kaynağı	<% 1
70	www.turkyuzme.com İnternet Kaynağı	<% 1
71	wings.buffalo.edu İnternet Kaynağı	<% 1
72	www.turkishstudies.net İnternet Kaynağı	<% 1
73	AYAN, Sezer. "Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri", Esform Ofset, 2007. Yayın	<% 1
74	www.uebk.org İnternet Kaynağı	<% 1
75	KANDIR, Adalet. "Beş-Altı Yaş Çocuklarının Erken Öğrenme Becerileri ile Sosyal Uyum ve Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", İlköğretim Online/13053515, 20110101 Yayın	<% 1
76	TUĞRUL, Belma, ASLAN METİN, Özge, ERTÜRK, H.Gözde and ALTINKAYNAK ÖZEN, Şenay. "Analysis of Preschool Teachers and Six Years Old Children s Views On Play", İnönü Üniversitesi, 2014. Yayın	<% 1

77

ERÖZKAN, Atılgan. "Ergenlerde kaygı duyarlılığı ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi", İletişim Hizmetleri, 2012.

Yayın

<% 1

78

ÇAKAN, Pınar and SEZER, Özcan. "Süreğen hastalığı olan çocuklara sahip annelerin tutumları, kaygı düzeyleri ve diğer değişkenler açısından incelenmesi", Fırat Üniversitesi, 2010.

Yayın

<% 1

ÖZGEÇMİŞ

28 Kasım 1989'da İstanbul'da doğdu. İlköğretim eğitimimi Esenler Hasip Dinçsoy İlköğretim Okulunda tamamladı. Bakırköy Yahya Kemal Beyatlı Lisesinde kazanarak 2006 yılında lise eğitimini tamamladı. 2008 yılında Bahçeşehir Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nü kazandı. 2014 yılında Haliç Üniversitesi Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Programına kabul edildi. Lisans eğitimi sırasında Güneşli Okyanus Koleji ve Bahçelievler Mutlu Nesiller Gündüz Bakımevinde stajyer psikolog olarak görev alan Esin Uçar lisans eğitimi boyunca çeşitli seminerler ve eğitimlere katıldı. 2015-2016 yılında ise, Bahçelievler İlk Adımlar Çocuk Evinde psikolog olarak görev almıştır.

karakurt_es@hotmail.com